בס"ד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לעילוי נשמת
המשגיח הגה"צ רבי אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה
בן ר' יצחק אריה זצ"ל
נלב"ע כ"א אלול תשס"ז
תנצב"ה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת כי תבוא תשע"ט גליון תקט"ז שנה י"ג

נפלאות מתורתך

"תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל. וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ". דברים כ"ח, מ"ז-מ"ח.

פשטות דברי הפסוקים מורה, שטעם הדבר שישראל נענשו בעונש חמור ונוראי זה שעבדו את האויבים 'בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל', הוא מדה כנגד מדה, שכאשר היו ישראל במצב של 'רֹב כֹּל', הם לא עבדו את ה' 'בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב'. וכפי שפרש"י שם: "מֵרֹב כֹּל. בעוד שהיה לך כל טוב". וכעי"ז ביאר באבע"ז שם: "מֵרֹב כֹּל. אשר תתאוה או כל צורך". והיינו שבשעה שהיה להם כל טוב וכל צורכיהם כפי שנתאוו, לא עבדו את ה' כראוי, לכך יענשו שיעבדוהו במצב נוראי של חסרון עצום שאין להם דבר.

ויעויין ברמב"ם הלומד שעונש נוראי זה עלול לבוא על העובד את ה', אלא שעשה זאת בחוסר שמחה, למרות שהיה לו כל טוב, וכפי שכתב בפ"ח מהלכות שופר וסוכה ולולב הט"ו (וכעי"ז בקצרה בפ"ו מהלכות יו"ט ה"כ): "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר, תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב". ובתוספת דברים כתב בפ"ג מהלכות ת"ת הי"ג: "אמרו חכמים, כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני, וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וענין זה מפורש הוא בתורה, הרי הוא אומר, תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל. וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ, ואומר (שם ח' ט"ז), לְמַעַן עַנֹּתְךָ [וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ] לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ".

ובדרכם מבאר רבינו בחיי בפירושו על הפסוקים כאן: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה. יאשימנו הכתוב בעָבדוֹ השי"ת ולא היתה העבודה בשמחה, לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצות, והשמחה במעשה המצוה מצוה בפני עצמה, מלבד השכר שיש לו על המצוה יש לו שכר על השמחה, ועל כן יעניש בכאן למי שעובד עבודת המצוה כשלא עשאה בשמחה, ולכך צריך שיעשה אדם המצות בשמחה ובכוונה שלמה... מֵרֹב כֹּל. וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ [אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם] וּבְחֹסֶר כֹּל. זה ממדותיו של הקב"ה, שהן מדה כנגד מדה, הם לא עבדו להקב"ה מֵרֹב כֹּל, לפיכך יעבדו את האויבים בְּחֹסֶר כֹּל...". יעויי"ש שמסיים שמכאן דרשו חז"ל (חגיגה ט' ב'), שלא מצא הקב"ה תקנה לישראל אלא בעניות.

*

והנה ענין זה צריך ביאור והבנה, שהרי לא מצאנו 'תנאי' בעבודת ה' שיהיה לאדם 'רֹב כֹּל', ומה גם, שאין בני אדם מגיעים ומשיגים מצב כזה, ואם נאמר שהכוונה כפשוטו, כן נפתח הפתח בפני כל אחד לטעון, שמעולם לא היה לו 'רֹב כֹּל', וכפי שכתב המסילת ישרים בתחילת ספרו, שהמציאות העולמית מוכיחה שהאדם נברא עבור העולם הבא ולא עבור החיים בעולם הזה, שכן אין מי שהוא שמח ושליו ממש בעולם הזה, וכמה מיני צער וחלאים ומכאובים וטרדות עובר כל אחד, אחד המרבה ואחד הממעיט, עד ש'אחד מני אלף לא ימצא שירבה העולם לו הנאות ושלוה אמיתית', וכפי שעינינו רואות, אחד מתייסר בעניות, השני בחולי, השלישי בצער גידול בנים והרביעי בחסרון הילדים, וכהנה צרות רבות וקשות, האם אכן כולם נפטרו מתוכחה זו, שאין עליהם טענה למה לא עבדו את ה' בשמחה.

וכבר עמד בזה הרא"ם, וביאר בדברי רש"י, שדבר פשוט הוא שבעבודת ה' יש תנאי אחד ויחיד, והוא שתעשה 'בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב', בלא כל קשר ושייכות למצבו האישי והכלכלי, ואדרבה, 'עבודת העני רצויה כעבודת העשיר', שגם על העני מוטל שיעשה עבודת בוראו ועבודתו רצויה כעבודת העשיר, וחוסר כל אינו סיבה או תירוץ לרפיון בעבודת ה', אלא שתוכחה נוראה זו שנאמרה בפסוקים אלו, מכוונת לאותו אחד שהיה לו הכל ובכל זאת לא עבד את ה' בשמחה ובטוב לבב, שעונשו יהיה כמפורש בפסוקים, ולעולם, עני או בעל יסורים וכל מי שלא היה לו 'כל טוב', הגם אמנם שיענש על שלא קיים את מצוות התורה כדת וכיאות, אך בכל זאת אינו בכלל תוכחה וקללה זו [וע"ע בגור אריה שם).

*

בתוכחה זו נאמר, שהעונש יהיה 'וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל...'. והנה שלשת הדברים הראשונים המפורשים בפסוק, ברורים בהגדרתם, בְּרָעָב, שמחסור אוכל יהיה ברעב; וּבְצָמָא, שמחסור שתיה יהיה בצמא; וּבְעֵירֹם, שמחסור לבוש יהיה ערום. ולאחר מכן מוסיפה התורה דבר רביעי, וּבְחֹסֶר כֹּל, וצריך להבין מהו הגדרה זו של חוסר כל.

ובאמת שכבר עמדו בזה במכילתא (פרשת יתרו, מסכתא דבחדש א', עה"פ י"ט א'): "מהו בְחֹסֶר כֹּל, שניטלה דעת מהם. דבר אחר, בְחֹסֶר כֹּל, שיהו חסרים מתלמוד תורה".

ואף נחלקו בזה האמוראים בנדרים מ"א א', כדאיתא שם: "בְחֹסֶר כֹּל. א"ר אמי אמר רב, בלא נר ובלא שלחן; רב חסדא אמר, בלא אשה; רב ששת אמר, בלא שמש; רב נחמן אמר, בלא דעה; תנא, בלא מלח ובלא רבב (שומן - רש"י)".

ובשיטה הראשונה במכילתא, ושכמותה אמר רב נחמן, דהיינו חסרון דעת, מוסיפה הגמ' שם: "אמר אביי, נקטינן, אין עני אלא בדעה. במערבא אמרי, דדא ביה כולא ביה (מי שיש בו דעת כמי שיש בו הכל, שאינו נחסר כלום - רש"י). דלא דא ביה מה ביה (מי שאין בו דעת, מה יש בו). דא קני מה חסר (מי שקנה דעת אינו חסר כלום - רש"י). דא לא קני מה קני (דעת לא קנית מה קנית)".

אכן לפי מהלך זה שדעה היא העיקר, צריך ביאור והבנה תחילת הקללה, 'בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם', הרי שיש עוד כמה דברים חשובים ומהותיים שהאדם צריך בהם בלא כל קשר לדעה. וכיצד ניתן להבין שאם דעה לא חסר לאדם כלום, הרי הוא רעב צמא וערום, ועובד עבודת פרך אצל האוייבים עד להשמדתו.

*

איתא בברכות נ"ח א': "תנו רבנן, הרואה אוכלוסי ישראל (חיל גדול של ששים רבות - רש"י), אומר, ברוך חכם הרזים (היודע מה שבלב כל אלו - רש"י). שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה. בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית, אמר, ברוך חכם הרזים, וברוך שברא כל אלו לשמשני. הוא היה אומר, כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול, חרש, וזרע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואחר כך אכל, ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני. וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש, גזז, ולבן, ונפץ, וטוה, וארג, ואחר כך מצא בגד ללבוש, ואני משכים ומוצא כל אלה מתוקנים לפני. כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי, ואני משכים ומוצא כל אלו לפני. הוא היה אומר, אורח טוב מהו אומר, כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי. אבל אורח רע מהו אומר, מה טורח טרח בעל הבית זה, פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה, לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו...".

בן זומא מלמד אותנו אורחות חיים, כיצד צריכה להיות מחשבה של אדם חכם ובר דעת ומהו מבטו של אורח טוב בעולמו של ה'. שכל אותם רבבות בני אדם העוסקים במלאכות הפת, כך גם אותם רבבות בני אדם העוסקים במלאכת הכנת הבגדים, הגם שבפועל מלאכתן נעשית עבור אלפי בני אדם יחדיו, בכל זאת, כל אחד מבחינתו צריך לחשוב שה' גלגל וסיבב כל זאת כדי שיעשו במיוחד בשבילו את כל צרכיו, שכשהוא משכים בבוקר מוצא את כל אלו לפניו.

ולא רק בעניני גשמיות צריך לחשוב כך, אלא כל בר דעת מבין ומסיק שכך הוא גם בעניני אמונה בה' ודרכי החכמה, ועוד יותר בתורה ועמלה ודרכי קניניה, החל מאברהם אבינו ע"ה, שגדל בתקופה בה כולם עבדו עבודה זרה, ועבר קושי עצום בחיפושיו והתבוננויותיו להבין ולהשכיל מי ברא את העולם, ורק לאחר יגיעות וחקירות רבות הצליח להגיע למסקנא הברורה שיש מציאות של ה' וייחודו, שנתגלה בפניו ואמר לו שברא את העולם וכל אשר בו. ולאחר מכן חיזקו בעשרת נסיונותיו שהתווסף בהם השגחת ה' על בניו ועניני השארת הנפש ועוד כהנה יסודות רבים, כך גם יצחק אבינו בחלקו ויעקב אבינו בחלקו, כל אחד הוסיף עוד עמל ויגיעה להבהיר את האמונה ולחזק את המצוות, ומה שעברו אבותינו במצרים, וביציאתם ממנה, עד שהיו מוכנים לקבל את התורה הקדושה ותרי"ג מצוותיה, ש'המה כולם אורות בהירים ומזהירים את הנפש, אשר בכל אחת מהם יוכל האדם להתדבק בצחצחות האמיתית, הדביקות להיחיד האמיתי', וכל מה שהוסיפו חכמי ישראל בכל הדורות, במאות אלפי החיבורים שנכתבו בכל חלקי התורה, שאת הכל מוצא כל אחד מתוקן ומוכן בשבילו, על כל זה צריכה להיות המחשבה הברורה שהכל נעשה בשבילי והוכן עבורי וזומן למעני.

כשיהודי חי באופן זה, כשזוכה שתהיה בו דעה ובינה להבין ולהסיק שכל המציאות של העולם נבראה בשבילו באופן אישי, וכל רבבות יושבי תבל עמלים עבורו לדאוג לכל צרכיו הגשמיים, אף עניני הרוחניות הוכנו עבורו, החל מעניני האמונה בה' ודרכי חכמתה ועד עצם קבלת התורה וכל בירור מקחה על ידי כל חכמי ישראל מאז ועד היום הזה, הכל נברא ונתייסד עבורו, מסודר ומתוקן למענו, מוכן ומזומן בשבילו, החושב מחשבות אלו מתעלה וממריא לפסגות גבוהות ועצומות של שמחה וטוב לבב, ובכל עת מרגיש שיש לו הכל, ולא חסר דבר, והוא בבחינת 'דעה קנית מה חסרת', גם אם בגופו רעב הוא ללחם וצמא למים ואף אין לו בגד ללבוש, בכל זאת מאושר הוא עלי תבל.

*

ומעתה מבאר רבי מאיר שמחה מדווינסק זצ"ל (בספרו 'משך חכמה' על הפסוק), מובנים היטב פסוקי התוכחה ואף העונש שבהם. שהתורה פונה לאיש הישראל ואומרת לו, הרי היתה לך הזדמנות פז להיות האדם המאושר ביותר, שתחוש בשמחה ובטוב לבב, באופן שלא תרגיש ברעב או בצמא או בכל חסרון אחר, וכל זאת 'מֵרֹב כֹּל', על ידי התבוננות בכל הבריאה כולה שנעשתה והוכנה רק למענך ועבורך, החל מהגשמיות שכל באי העולם עובדים עבורך ועומדים הכן לשרתך, ועד עניני הרוחניות שכל הדורות לפניך בררו ואימתו וחיזקו עבורך את האמונה וייחוד ה' והכינו עצמם לקבלת התורה שאותה למדו וביארו באר היטב, שבכך חרשו תלמים עמוקים בלבך שיהיה מוכן וראוי לכל הדעה המופלגת הלזו, שעם דעה זו שקנית לא חסרת דבר.

ועל הפסד מעלה עצומה ומרוממת זו, עונשה הוא מדה כנגד מדה, 'וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל', שבמקום להיות בפסגה מיוחדת זו בה אין מרגישים בשום חסרון, יאלצו לעבוד את האויבים במצבים נוראים של רעב וצמא ואף עירום, אך הגרוע מהכל הוא חוסר הדעת, שבלעדיה אין לאדם מאומה, שאילו היה לו דעת, והיא ההבנה העמוקה שבשבילו נברא העולם, גם אם עליו לעבוד את האוייבים, אף אם מנעוהו לאכול ולשתות ונאלץ להיות במערומיו, בכל זאת לא היו מרגישים בכל זאת מפני האושר שהיה, אך כעת שהפסידו את האפשרות של השמחה וטוב הלבב והאושר הבא בעקבותיו, יקשה עליהם עד מאוד תחושות הרעב המייסרות, הצמא הנוראי המטריף את הדעת, ועוד יותר המצב המבייש והמשפיל לעבוד בעירום.

ומסיים רבינו מאיר שמחה, בדברי החובות הלבבות (שער הבחינה פ"ה): "והגדולה שבטובות שהיטיב בהם הבורא לאדם... התורה הנתונה למשה נביאו ע"ה, והראות האותות על ידו, ושנות המנהגים והטבעים והראות המופתים הנוראים, כדי להאמין בבורא יתברך ובנביא...". ומוסיף על דבריו: "על זה צריך האדם לשמוח ולתת שבח והודיה להשי"ת מעומק לב, ולהתנחם בזה על כל מדוי לבבו והמקרים המעיקים לו בשנות ימי חייו הספורים המועטים בעולם הנפסד והעובר". ויזכנו ה' להגיע למעלות גבוהות ונעלות אלו, בהם נזכה לחוש ברוממות המיוחדת של 'מֵרֹב כֹּל'.

כתב חידה

מללמוד בבית מדרש לצאת פרנסתי,
ולשלום אמי על הראשונה ויתרתי.

בשנותיו נמנה דודי השב שאליו נדמיתי,
ללמד שבחצי ימי עדיין בישיבה שקדתי.

מהבשורה הקשה לא התנחמתי,
למרות שאת דברי החיה שמעתי.

מי אני?

תזכורת:הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה
או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

בכל אחד מימי 'ראש השנה', דרכו בקודש של ר' ראובן ה'בעל תוקע', לקחת עמו לבית הכנסת כמה שופרות, כדי שאם תוך כדי התקיעות ירגיש קושי בתקיעות, יוכל להחליף בין השופרות ותקיעתו תעלה יפה. בשנה האחרונה, בשעה שעמד ר' ראובן להתחיל בתקיעות היום לקיים מצוות עשה דאורייתא של 'לשמוע קול שופר', נטל תחילה לידיו את השופר הקרוב אליו, אך לאחר רגע נמלך והניחו ונטל את השופר האחר ובו תקע כשמזכה לעצמו וכל הציבור ששמעו את תקיעותיו.

אחד המתפללים, ר' שמעון, ראה את מעשי ר' ראובן, ועל כן, כשהסתיימה התפילה ניגש ושאלו, האם מצא פסול בשופר שהניח והחליפו באחר, שאם לא כן, מדוע הניחו אחרי שכבר לקחו לידו, שהרי כלל נקוט בידינו 'אין מעבירין על המצוות', שנאמר אף כאשר חפץ המצוה האחד קרוב יותר, ועל אחת כמה וכמה כאשר כבר אחז בחפץ המצוה שאין להניחו ולקחת חפץ אחר תמורתו.

השיבו ר' ראובן, כל השופרות שבידי כשרים בתכלית ההידור, ועם כל זה מותר לכתחילה להעביר על שופר אחד ולקחת את משנהו, זאת משום שבשונה מ'טלית' ו'תפילין' וכדומה, שהם עצמם נחשבים כ'כלי של מצוה', בהם נאמר דין זה של 'אין מעבירין על המצוות'. שונה הדבר שופר שאינו אלא 'כלי של הכשר מצוה', שעל ידו ניתן לקיים מצוות שמיעת קול שופר, שבזה לא מצאנו דין 'אין מעבירין'.

טענו ר' שמעון, הרי ידוע מה שכתבו הפוסקים (עי' שד"ח כללים מערכת א' אות קפ"ט), שההולך לבית הכנסת להתפלל, אסור לו לעבור על פני בית הכנסת הסמוך וללכת לבית כנסת אחר משום 'אין מעבירין על המצוות', אלא אם כן שיש לו כעת מנין רק בבית הכנסת המרוחק, או אפילו שיש שם ענין אחר במצוה, כגון 'רוב עם' או 'נוסח בית אבותיו'. ותפילה ב'בית הכנסת' אינה המצוה עצמה, אלא רק 'הכשר מצוה' למצוות התפילה שניתן לקיימה בכל מקום נקי, ומעלת בית הכנסת גדולה שבה יותר ראוי לקיימה. ואם לגבי בית הכנסת שאינה גוף המצוה של תפילה שייך 'אין מעבירין', על אחת כמה וכמה לגבי שופר שאי אפשר לקיים את המצוה בלעדי השופר.

השאלה היא, הצדק עם מי?

חילוקא דרבנן

כתיב (דברים כ"ו י"ג): "וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי". ופירש"י: "וְלֹא שָׁכָחְתִּי. מלברך על הפרשת מעשרות". ומבואר מדבריו, דבתיבות אלו כתובה בתורה הברכה על הפרשת מעשרות.

עי' בגמ' (ברכות ט"ו א'): "תנן התם, חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה. מאן תנא, חרש המדבר ואינו שומע דיעבד אין לכתחלה לא, אמר רב חסדא, רבי יוסי היא, דתנן, הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר לא יצא. עד כאן לא קאמר רבי יוסי לא יצא, אלא גבי קריאת שמע דאורייתא, אבל תרומה משום ברכה הוא, וברכה דרבנן". ופירש"י: "ברכה דרבנן היא. דאמור רבנן (פסחים ז' ב'), כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן". הרי דמבואר מדבריו, דכל ברכות המצוות הם מדרבנן ולא מהתורה, ובכללן אף ברכה על הפרשת תרומות ומעשרות.

וצריך ביאור!!!

מבין חידות

כיצד יתכן, אדם המקיים את כל מצוות התורה, ובכל זאת אמרינן 'ישרף עם מצוותיו'?

מעיינא דסדרא

"אמר ר' לעזר, שלשה דברים מבטלין את הגזירה קשה ואלו הן, תפלה, וצדקה, ותשובה" (ירושלמי תענית פ"ב ה"א, ח' ב').

היכן מצינו, ד'תפלה ותשובה וצדקה' מועילים אף לבטל שבועה?

ספרי 'קוראי עונג' - גליונות 'האיחוד בחידוד', ערוכים בפאר והדר, בשני כרכים, באותיות מאירות עיניים!
כרך 'דברי חכמים וחידותם', שאלות וחידות - תשובות ופתרונות. כרך 'נפלאות מתורתך', דברי תורה וסיפור ושאלה בצידו.
ניתן להשיג את הספרים ב'רשת יפה נוף', 'ספרייתי' בני ברק, 'ספרי הישיבה' ירושלים (ליד ישיבת מיר), ובשאר חנויות הספרים המובחרות, או בטל': 058-3226115 או במייל: ichudbchidud@gmail.com
בארה"ב: 732-5973555, באנגליה: 078-13-065323 (אחרי השעה 3:00 אחה"צ)

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל

תשובות לשאלות שהתפרסמו בגליון הקודם

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, במי שנקרא 'לעלות לתורה' בבית הכנסת שיש בו מתפללים רבים, האם יעלה בדרך הקצרה מבחינת מרחק, הגם שבמהלכה יצטרך לפלס את דרכו בין המתפללים ויארך לו זמן רב, או שילך בדרך הארוכה מבחינת המרחק, אך קצרה בזמן.

מקור המנהג לעלות לתורה בדרך קצרה

א] כתב בשו"ת תרומת הדשן (ח"ב סי' קי"ט): "בעלייה לספר תורה על המגדל ... כך אני נוהג לעלות על המגדל בפתח שהוא לי בדרך קצרה במקומי בבית הכנסת, ויורד אני מן המגדל בפתח אחר שהוא בדרך ארוכה לי עד מקומי, כדאמרינן הנכנס לעזרה נכנס בקצרה ויוצא בארוכה".

טעם שיש לעלות בדרך קצרה

ב] ובשו"ע או"ח סי' קמ"א ס"ז פסק כן להלכה, והוסיף: "ואם ב' הדרכים שווים, עולה בפתח שהוא לו בדרך ימין, ויורד בפתח שכנגדו".

וטעם לדין דרך קצרה[1], כתב הלבוש שם (ס"ז): "העולה למגדל עולה בפתח שהיא לו בדרך קצרה, משום כבוד הציבור שלא ימתינו עליו עד שיבא במקומו ויברך. ויורד מן המגדל בפתח אחרת שהוא לו בדרך ארוכה עד מקומו, שלא תהא נראה כמשוי עליו. ונראה לי דאסמכוה אקרא דיחזקאל, שלא ירד בפתח שעלה, דכתיב [מ"ו ט'] הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ שַׁעַר נֶגֶב וכו' לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצֵא. ועולה דרך קצרה משום טורח הציבור שלא ימתינו עליו עד שיבא דרך הארוכה".

טעם נוסף כתב הפמ"ג (שם, בא"א סק"ז): "שיהא חביב עליו ולילך בדרך קצרה". ונראה שכוונתו שהוא כבוד התורה במה שמראה שחביב עליו לעלות מהרה לתורה.

דעת הגר"א דעולים בימין אפילו בארוכה

ג] אמנם הגר"א בביאורו לא סבר כן, וכפי שכתב בסקי"א על דברי השו"ע בשם התרומת הדשן: "אבל אין נראה, דאין זה בשום מקום, לא תוספתא ולא גמרא שהנכנס לעזרה וכו'. ועוד, דיותר נראה ללמוד ממזבח שהיו מקיפין בתחילה ויוצאין בקצרה (זבחים ס"ב א')".

ד] וכעי"ז עשו"ת חת"ס או"ח סי' קפ"ז, שהקשה מגמ' דזבחים (שם) על התרומת הדשן, וכתב: "וי"ל דגם מהרי"א (התרוה"ד) לא קאמר אלא כששניהם דרך ימין, דפשיטא דימין עדיף מכל מילי... והיה הוא בכל פעם מצדד עצמו באופן שיהיה ימינו מוסב לדרך קצרה, אבל אם אי אפשר כן, בוודאי ימין עדיף. אמנם בב"י סי' קמ"א לא משמע כן, אלא קצרה עדיף מימין... על כן יראה לצדד עצמו באופן שיהיה לעולם ימין שלו מעותד להפנות לדרך קצרה".

ומבואר בדברי החת"ס, דאע"פ שבעיקרו סבר כגר"א, מכל מקום למעשה חשש לשיטת השו"ע, ולכך יש לעשות באופן שיצא ידי שניהם[2].

ה] ועי' במ"ב שם סקכ"ב שכתב: "בדרך קצרה. משום כבוד הצבור שלא ימתינו עליו הרבה, וגם משום כבוד התורה להראות שהיא חביבה עליו וממהר לקרות בה". והנה המ"ב לא הזכיר את דברי הביהגר"א והחת"ס בזה. גם בכף החיים כתב: "ואע"ג דבביהגר"א הסכים שגם העולה לתורה יעלה בימין אפילו בדרך ארוכה, וכ"כ החת"ס סי' קפ"ז[3], המנהג הפשוט כדברי השו"ע דהולכים בקצרה ואפילו אם הוא דרך שמאל".

שיטת התורה לשמה בחיוב ללכת בדרך קצרה

ו] שו"ר שבנידון דידן עמד בשו"ת תורה לשמה סי' נ"ז, שכתב שם: "שאלה... וכן יש להסתפק בהליכתו אם ירצה לילך בדרך הארוכה ,אך ימהר בהליכתו, מאי, יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה. תשובה, לא יועיל בזה האופן, אלא לעולם צריך לעלות בדרך הקצרה ולרדת בדרך הארוכה, שבזה דוקא ניכר כבודו של ס"ת. ואם היה בשביל המהירות דוקא, היה די להם לומר בעלייתו ימהר בהליכתו, ובירידתו ילך בנחת, ע"ד שאמרו בהליכת בית הכנסת, בהליכתו ימהר וביציאתו ילך בנחת.

ואביא לכם ראיה לדברי, ממה שמצינו בבית המקדש, בטמא היוצא מבית המקדש שצריך לצאת בדרך קצרה, ואיתא בגמרא דשבועות דף י"ז, ופסקה הרמב"ם ז"ל להלכה בהלכות ביאת מקדש פ"ג הכ"ד, וז"ל, ואי זו היא דרך ארוכה, כל שאפשר לו לצאת מן המקדש בדרך קצרה ממנה. יצא בקצרה, אף על פי שלא רץ אלא הלך עקב בצד אגודל, אפילו כל היום כולו, פטור. יצא בארוכה, אף על פי שרץ ודחק עצמו בכל כוחו, ונמצא שיעור זמן שהלך בו בארוכה פחות משיעור הזמן שמהלך כל אדם בקצרה, הואיל ויצא בארוכה, חייב וכו' ע"ש.

ועל כן ה"ה בנידון השאלה הנזכרת בעינן שיעלה בדרך קצרה וירד בדרך ארוכה, כי בחילוק שני הדרכים האלו, בזה ניכר כבוד הס"ת...".

ז] ואשר לנידו"ד, יש לומר דחלוק ממה שכתב בתורה לשמה, כיון שכאן, לא רק שבהליכתו בארוכה יגיע יותר מהר, וזהו כבוד הציבור. אלא כיון שהכל רואים שהמקום דחוק, ויצטרך להידחף בין האנשים כדי לילך בדרך הקצרה, דומה זה כאילו הדרך חסומה מהמקום הקצר, ועל כן אפשר לומר שאם תיכף כשנקרא לעלות לתורה פונה ממקומו באופן היותר מהיר להגיע להבימה אע"פ שזה דרך ארוכה, יש ארוכה שהיא קצרה, וזו כבודה של תורה.

מהדברים הנידונים: מקור המנהג לעלות לקריה"ת בדרך קצרה (אות א'). הטעמים שיש להעדיף לעלות דרך קצרה (אות ב'). שיטת הגר"א דדרך ימין עדיף (אות ג'). דעת החת"ס בזה (אות ד'). מהלכו של התורה לשמה שלעולם יש להלך בדרך קצרה (אות ו').

תשובה ל"חילוקא דרבנן"

בתשובה לשאלה, במה שנאמר (דברים כ"א י"ב): "וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ", ופירש"י: "וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ. תגדלם כדי שתתנוול". ומבואר דלשון וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ, הוא לשון ניוול. ואילו בפסוק (בראשית א' ז'): "וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי כֵן", פירש"י: "וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת הָרָקִיעַ. תקנו על עמדו והיא עשייתו, כמו (דברים כ"א י"ב), וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ". ומבואר מדבריו, דלשון וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ, הוא מלשון תיקון ולא מלשון ניוול.

בשאלה זו עמדו כמה ממפרשי התורה, ונביא ממקצת דבריהם וכדלהלן.

ראשית יש לומר, דבגמ' מצינו בזה מחלוקת תנאים, דאיתא ביבמות (מ"ח א'): "תנו רבנן, וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ, רבי אליעזר אומר, תקוץ. רבי עקיבא אומר, תגדיל... נאמר עֲשִׂיָּה בראש ונאמר עֲשִׂיָּה בצפרנים, מה להלן ניוול אף כאן ניוול". והיינו, שלרבי עקיבא לשון עֲשִׂיָּה הוא מלשון 'ניוול', ואילו לר' אליעזר אינו מלשון ניוול, וכמבואר ברש"י שם (ד"ה תקוץ): "אצפרנים קאי, ואף על גב דלאו ניוול[4], גזירת הכתוב היא". ונמצא, דרש"י בפרשת בראשית ביאר כשיטת רבי אליעזר, ובפרשת כי תצא ביאר בשיטת רבי עקיבא. וכן מבואר בדברי הרמב"ן (דברים שם), דדברי רש"י בפרשתן הם כשיטת רבי עקיבא.

והרא"ם תירץ: "ואין זה סותר לזה, דאיכא למימר גִּדּוּלָם היינו תקונם, אף על פי שהוא נוול לבעלה. אי נמי, גבי וַיַּעַשׂ שפירושו תקון, מצא מקום לעזור לר' אליעזר, שפירש וְעָשְׂתָה תקוץ, שהוא תקון. וגבי וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ, דכל אותה פרשה בניוול קמיירי, מצא מקום לעזור לר' עקיבא שפירש וְעָשְׂתָה תגדל".

ובפירוש הרע"ב ('עמר נקא' דברים שם), כתב: "ויש לומר, דמשום שהוא סובל שני הפירושים כתבן שניהן... והתם בפרשת בראשית שהוצרך לפרש וַיַּעַשׂ ויתקן, הביא לו דומה מוְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ לפי אחד מהפירושים, והכא שהאמת מביאו לפרשו לשון גִּדול, פירושו כן". והיינו, שניתן לפרש כשני הפירושים, ובכל מקום פירש רש"י כפי מה שמתאים לפרשו באותו הענין.

ובגור אריה (בראשית שם), הוסיף לומר: "ואין להקשות, דכיון דסבירא ליה כמאן דאמר 'תגדלם', מאי מייתי ראיה מאידך מאן דאמר, דודאי שפיר מייתי, דעד כאן לא פליגי רק משום דסבירא ליה שאין הדין שתתקן אותם, שזה יהיה יפוי לה, והכתוב מצריך לנוול אותה, אבל בלשון לא פליגי, דנוכל לפרש וְעָשְׂתָה לשון תקון, ולכך מייתי שפיר ראיה".

וב'שפתי חכמים' (בראשית שם) ביארו: "ויש לומר, התם (בפרשת כי תצא), רצה לומר שהוא ניוול לאשה, אבל מכל מקום הגְדילה תיקון לצפורן, וא"כ שפיר מביא ראיה על שהוא ג"כ לשון תיקון. ועוד, שהוא תיקון האשה, דהא בלאו הכי אסורה לינשא, אלא ע"י ניוול זה מותרת להנשא". והיינו, שאף שבפועל גידול הציפורניים הוא ניוול לאשה, מ"מ חשיב תיקון, או מחמת שהוא תיקון לציפורן, או מחמת שהוא תיקון לאשה שעי"ז מותרת לינשא.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, כיצד יתכן בריה שמברכים על ראייתה, ומצד שני בשורה טובה היא שנסתלקה מן העולם.

התשובה היא[5], באדם ממזר שהוא נאה, שמצד אחד יש לברך על ראייתו, ומצד שני בשורה טובה היא שמת מן העולם וכדלהלן.

דהנה כתב השו"ע (או"ח סי' רכ"ה ס"י): "הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עכו"ם או בהמה, אומר, בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו". ובשו"ת 'שאילת יעב"ץ (ח"א סי' ס"ג), נשאל בדין פרי שהוא מורכב, האם מברכים עליו שהחיינו או לא, וכתב שם: "ולמה לא נברך עליו, לא יהא אלא הרואה בריות נאות עובדי אלילים, שמברך עליהן ונותן הודאה ושבח לבוראם, ואף על פי שעמידתן בעולם ודאי היא נגד רצון הבורא, אם לא שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. ואפילו על הממזר הנָאֶה נראה שיש לברך, אף על פי שאין הרכבה פסולה יותר ממנו, מדלא איפליגו ביה". הרי דמבואר מדבריו, דיש לברך על ממזר נאה[6].

ומנגד מצינו שבשורה טובה היא שמת הממזר מן העולם, וכמו שכתב בספר מנהגי מהרי"ל (הל' מילה אות כ'): "מעשה ראיתי, וגם אח"כ כמה שנים סיפר לנו אמ"ץ מהר"י סג"ל בשעת הגדת ההלכה, שאירע לפניו מילת ממזר נולד מאשת איש... ואמר אלינו מהר"י סג"ל שנתגדל הנער ההוא לבֶן עשר שנים ומת. וכתבו למהרי"ל לבשורה טובה שנסתלק ונאסף מתוכנו". הרי מבואר מדבריו, שבשורה טובה היא שנסתלק הממזר מן העולם[7]. וע"ע בספר 'חובות הלבבות' (שער ז' שער התשובה, פ"י), שכתב: "כי מי שעבר עברה מן העברות, שיקשה לתקנה באופן התשובה המיוחדת בה... כשיקבל עליו גדרי התשובה בכל תנאיה, אשר בכחו ויכלתו מהם, הבורא מקל עליו תשובתו... ואם יהיה משער העריות, אשר זכרנו במי שהוליד מאסורה, יכרית הבורא את זרעו". והיינו, שהכרתת זרע פסול שהוליד האדם, הוא סימן לו שנתקבלה תשובתו לפני ה'.

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, במה שנאמר (תענית כ' ב'): "לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס, שמא אין עושין לו נס. ואם תימצי לומר עושין לו נס, מנכין לו מזכיותיו". כיצד יש להוכיח מפרשתינו, אם הוא איסור גמור לעמוד במקום סכנה, או שהוא רק עצה טובה בעלמא.

הנה נאמר בפרשתינו (דברים כ"ד ט"ו): "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְךָ חֵטְא". ואיתא על כך בגמ' (ב"מ קי"ב א'): "וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ, מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה, לא על שכרו". הרי שהעמידה הגמ' את דברי הפסוק, במי שעולה בכבש או באילן באופן שמוסר עצמו למיתה, ולכן חייבים ליתן לו שכרו באותו היום ולא להלינו. ומזה לכאורה מוכח, דאין איסור בדבר לעמוד במקום סכנה אלא הוא רק עצה טובה, דאי נימא שהוא איסור גמור, מדוע הותר איסור זה לצורך פרנסתו של אדם.

ואף מלשון הגמ' הנ"ל בתענית, נראה דהוא רק עצה טובה ולא איסור גמור, שהרי נאמר שם 'לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס... ואם תימצי לומר עושין לו נס, מנכין לו מזכיותיו', והיינו שהוא עצה טובה למען לא ינכו מזכויותיו של האדם.

וכן איתא בר"ה (ט"ז ב'): "אמר רבי יצחק, שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם. אלו הן; קיר נטוי, ועיון תפלה, ומוסר דין על חבירו". ופירש"י שם (ד"ה קיר): "קיר נטוי, ועובר תחתיו, מזכיר עוונותיו, שאומר, כלום ראוי זה ליעשות לו נס, ומתוך כך הוא נבדק". וגם כאן נראה דהוא עצה טובה שלא לעבור במקום סכנה.

וכן איתא עוד בפסחים (ח' ב'): "שלוחי מצוה אינן ניזוקין, היכא דשכיח היזיקא שאני, שנאמר (ש"א ט"ז ב'), וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי, וַיֹּאמֶר ה' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וגו'". ואף כאן י"ל, דהוא עצה טובה לאדם שלא לילך למקום סכנה, דהרי הסכים הקב"ה עם שמואל בדבר זה, אך עדיין לא ידענו אם הוא איסור גמור.

אמנם בברכות (ג' א'), איתא: "תנו רבנן, מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה. מפני חשד, מפני המפולת, ומפני המזיקין". ופירש"י (ד"ה ומפני המפולת): "שחומת החורבה רעועה, ומסוכן הוא, פן תפול החומה עליו". וכאן משמע קצת דהוא איסור להיכנס בחורבה. וכ"כ בשו"ע (או"ח סי' צ' ס"ו).

וביותר איתא עוד בגמ' (שם ל"ב ב'): "תנו רבנן, מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום. המתין לו עד שסיים תפלתו, לאחר שסיים תפלתו, אמר לו, ריקא, והלא כתוב בתורתכם (דברים ד' ט'), רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ, וכתיב (שם ט"ו), וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום... אמר לו, המתן לי עד שאפייסך בדברים. אמר לו, אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם, ובא חברך ונתן לך שלום, היית מחזיר לו, אמר לו לאו... והלא דברים קל וחומר, ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר, כך, אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה. מיד נתפייס אותו הגמון, ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום". ומבואר כאן, דילפינן מפסוקים הנ"ל שיש איסור לעמוד במקום סכנה[8].

ובאמת מצינו מחלוקת בדבר זה: דבמחזור ויטרי (אות שכ"ה), נשאל, כיצד מותר לומר בעשרת ימי תשובה בברכה ראשונה בעמידה 'זכרנו לחיים', הרי איתא בגמ' (ברכות ל"ד א'): "לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות". וביאר שם בטעמו השני: "ועוד, אל ישאל אדם צרכיו, כמו (שם ל"א א'), אל יתפלל אדם בבית שאין בו חלונות. וכמו (שם מ"ט ב'), אל יוציא אדם עצמו מן הכלל... וכמו אל יעמוד אדם במקום סכנה, ורוב שֶׁבְּאַל, כגון אילו דברים אינן דווקא".

הרי מבואר מדבריו, דדין זה שלא לעמוד במקום סכנה אינו איסור גמור.

וכן נראה מדברי שו"ת מהרי"ל (סי' מ"א), שכתב: "ואמרינן נמי, אל יעמוד אדם במקום סכנה וכו', ואמרינן נמי, ג' דברים מזכירין עוונותיו של אדם קיר נטוי וכו'. מכל הני מורה, דאין טוב לעמוד במקום סכנה וכו', וכן ראיתי גדולים שהלכו למקום אחר". הרי דמבואר מדבריו, ד'אין טוב' לעמוד במקום סכנה, אך אינו איסור גמור.

אמנם בשו"ת 'בנין ציון' (סי' קע"א), נראה דלמד דברי הגמ' בברכות הנ"ל כפשוטו, שהוא איסור מהתורה הנלמד מהפסוקים בחומש דברים, דכתב שם: "וכי מותר לעמוד במקום סכנה... הרי עובר בוּשְׁמֹר (נפשו) נַפְשְׁךָ מְאֹד", וכן הוא בשו"ת עין יצחק' (אבהע"ז, סי' פ' אות י"ז), שכתב: "אף שְׁמָה שכל אחד מחוייב לשמור עצמו שלא להכניס במקום סכנה, כמו דאין נכנסין לחורבה משום מפולת וכדומה, דטעמא משום דוְנִשְׁמַרְתֶּם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם, דנימא דהוי מהתורה"[9].

אכן יש לומר, דאף אם הוא איסור מהתורה, מ"מ התירה התורה איסור זה היכא שהוא לצורך פרנסתו, וכן נראה מדברי ה'נודע ביהודה' (מהדו"ת יו"ד סי' י'), שדן שם במי שיש לו שדות ויערות אם מותר לו להתענג לצוד בע"ח, וכתב: "ועד כאן דברתי מצד יושר ההנהגה שראוי לאדם להרחיק מזה, ועכשיו אני אומר אפילו איסורא איכא, שהרי כל העוסקים בזה צריכין להכנס ביערות ולהכניס עצמם בסכנות גדולות במקום גדודי חיות, ורחמנא אמר וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם, ומי לנו גדול ואומן בקי בצידה יותר מעֵשו, שהכתוב העיד עליו (בראשית כ"ה כ"ז), וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד, ופוק חזי מה אמר הוא על עצמו (שם ל"ב), הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, שהיינו, שהוא מסתכן בכל יום בין גדודי חיות... ומעתה, איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות. ואף גם בזה מי שהוא עני ועושה זו למחייתו, לזה התורה התירה, כמו כל סוחרי ימים מעבר לים, שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו אין ברירה, והתורה אמרה וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ, ואמרו רז"ל, מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה, לא על שכרו וכו', אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו ומתאות לבו הוא הולך אל מקום גדודי חיות ומכניס עצמו בסכנה, הרי זה עובר על וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם". הרי מבואר מדבריו, דאדם שעושה כן להנאתו עובר איסור בדבר היכא שמכניס עצמו למקום סכנה, אך מי שעושה כן לצורך מחייתו ופרנסתו מותר הדבר[10].

ורבים מהמשיבים שליט"א[11], ציינו למה שנאמר בפרשתנו (דברים כ"ג י'): "כִּי תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע". וכתב רש"י: "שהשטן מקטרג בשעת הסכנה". ומקורו מירושלמי (שבת פ"ב ה"ו). אמנם עדיין לא מבואר שהוא איסור גמור לעמוד במקום סכנה. אכן בירושלמי (שם)[12] איתא: "אמר רבי בָּא בַּר כֵּינָא, נסר שהוא מתוח מגג לגג, אפילו רחב כמה, אסור להלך עליו. למה, אלא מיכן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה". הרי שלמד הירושלמי מפסוק זה, שהוא איסור לילך במקום סכנה.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "מִרְיָם[13] [הנביאה, בת עַמְרָם[14] ויוֹכֶבֶד[15], אשת כָּלֵב[16]]".

דמות הקשורה: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְ**מִרְיָם** בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם". דברים כ"ד ט'.

לאמי הצדקנית במעשי נדמיתי – שמרים נדמתה במעשיה ליוכבד אמה הצדקנית.

שיוכבד היתה אֵם מרים, כמפורש בקרא (במדבר כ"ו נ"ט): "וְשֵׁם אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת אַהֲרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם".

ויוכבד היתה צדקנית, וכפי שדרשו חז"ל בסוטה י"א ב' ושמו"ר א' י"ג, שהיא שפרה המילדת[17] האחת הנזכרת בתורה, שיראה מה' ולא שמעה לדברי פרעה להמית את ילדי ישראל, והחייתה אותן, וכדכתיב (שמות א', ט"ו-י"ז): "וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה... וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת הַיְלָדִים". וזאת מלבד מה שנזכר עליה להדיא שהיתה צדקנית, בסוטה י"ב א', הן לגבי שהורתה ולידתה היתה שלא בצער משום צדקותה[18], והן לגבי מה שממונה חביב עליה יותר מגופה[19]. ואף נמנית בין 'כ"ב[20] נשים ישרות גדולות בצדקות שהיו בישראל', במדרש תדשא לרבי פינחס בן יאיר פרק כ"א (הובא כעי"ז גם באוצה"מ עמ' 486), וע"ע בבראשית רבתי (בראשית כ"ג א', עמ' 100), שגם מנה את הנשים הכשרות ובכללן את יוכבד. ואף נמנית במנין עשרים נשים צדקניות שעמדו בישראל שעליהן נדרשים פסוקי 'אשת חיל', במדרש משלי ל"א. וכן זכתה למקומה המיוחד בגן עדן בה משמשת כממונה על הנשים הצדקניות שבדירה השניה שבפאת צפון, כדאיתא במסכת גן עדן (הובא באוצה"מ עמ' 87), והעתקנו דבריהם בהערה[21], עיי"ש.

ומרים נדמתה לאמה הצדקנית במעשיה, שאף היא היתה בין המילדות העבריות, שכונתה בתורה בשמה 'פּוּעָה', כפי שדרשו חז"ל שם, והוסיפו לומר טעם שמה, מפני שהיתה פועה לוולד. וכאמה גם היא יראה את ה' ולא שמעה לדברי מלך מצרים, וכדלעיל, ונמנית גם היא עמה במנין הנשים הצדקניות במדרש תדשא וכדלעיל, ואף במנין הצדקניות שבבראשית רבתי וכדלעיל, וגם במנין עשרים נשים צדקניות שעמדו בישראל שעליהן נדרשים פסוקי 'אשת חיל', במדרש משלי, ובדומה לאמה זכתה למקומה המיוחד בגן עדן, בדירה השלישית שבמדור הצפוני, וכדאיתא במסכת גן עדן וכדלעיל (עיי"ש בהערה).

ובימיה את אחי בפטירתי קדמתי – שבימי יוכבד אמה, קדמה מרים בפטירתה את אחיה אהרן ומשה הצעירים ממנה.

שמרים היתה הגדולה במשפחתה[22], יותר מאהרן ומשה שהיו צעירים ממנה, כדאיתא בשמו"ר א' י"ג, שמרים היתה גדולה ממשה כשש שנים[23], שבשעה שפרעה גזר את גזירתו על המילדות שיהרגו את התינוקות בלידתן, כמפורש בקרא (שמות א' ט"ז) וכדלעיל, מרים כבר היתה הולכת ומסייעת בידי יוכבד אמה לְיַלֵּד את הנשים, שהיא אחת משתי המילדות העבריות, ועל זמן זה כותב המדרש: "ולא היו למרים אלא ה' שנים", ואהרן היה כבן שנתיים, ולאחר שהמילדות לא עשו כאשר דיבר אליהם פרעה, אלא החיו את הילדים, ופרעה הבין זאת, גזר את הגזירה הנוספת, של (שם כ"ב): "...כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ...", ובאותה שעה יוכבד היתה מעוברת במשה ג' חדשים, כדאיתא בשמו"ר שם, מ"מ עד ללידת משה עברו עוד לכה"פ ארבעה חודשים אם נולד לשבעה, ואם נולד לתשעה, עוד ששה חודשים, שבתקופת זמן זו מרים נהייתה כבת שש שנים, ואהרן כבן שלש שנים.

ומרים מתה קודם אהרן ומשה אֶחיה, בתחילת השנה בה מתו שלשתם, וכדכתיב (במדבר כ' א'): "וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבַּר צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם". והגם שבפסוק לא נכתב באיזה שנה היתה פטירתה, רק שהיה זה בחודש הראשון, כבר דרשו חז"ל שהיה זה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים, כדאיתא בסדר עולם רבא ט': "שנת הארבעים היתה, וראש חודש[24] ניסן היה". וכן איתא בספרי (נצבים ש"ה, וכעי"ז בתענית ט' א'): "בשנה אחת מתו שלשה צדיקים, משה אהרן

---

[1] וטעם לדין דרך ימין כתב שם: "משום כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין".

[2] וראה מה שכתב בשו"ת זכרון יהודה (לרבי יהודה גרינוולד זצ"ל, אב"ד סאטמאר, או"ח סי' ע"ו).

[3] לכאורה כוונתו שכן כתב החת"ס לענין עיקר הדין, אך למעשה כתב שם החת"ס דיש לחוש לשיטת השו"ע וכפי שנתבאר.

[4] ובפשטות כוונתו לומר, שלדעת רבי אליעזר אינו לשון 'ניוול' אלא לשון 'תיקון'. וכן הוא להדיא בביאור ה'בכור שור' עה"ת (דברים שם), שכתב: "וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ. איכא למאן דאמר תגדיל אותם, דומיא דוְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ, מה גלחה ראשה ניוול, אף עשתה צפרניה ניוול, כדי שתתגנה עליו, אולי לא ישאנה, וכן תירגם אונקלוס. ואיכא למאן דאמר תגלח, כמו (ש"ב י"ט כ"ה), וְלֹא עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא עָשָׂה שְׂפָמוֹ, שהוא לשון תיקון".

[5] ותשו"ח להמשיבים שליט"א, שציינו לדברי השו"ע (סי' רכ"ד ס"א): "הרואה מרקוליס או שאר עכו"ם, אומר, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו". הרי שיש ברכה על ראיית עבודה זרה, ומ"מ בשורה טובה היא שהתבטלה מן העולם, וכמו שכתב השו"ע עצמו (שם ס"ב): "הרואה מקום שנעקרה עכו"ם, אם הוא בארץ ישראל, אומר, בא"י אלקינו מלך העולם שעקר עכו"ם מארצנו; ואם הוא בחו"ל, אומר, שעקר עכו"ם מהמקום הזה". ורבים מהמשיבים שליט"א ציינו, לברכת הקשת, דאף שמברכים עליה מ"מ הוא סימן טוב שלא נראתה בעולם כלל, כבימי רשב"י וריב"ל. אמנם לשון השאלה אינו עולה על זה, שכתבנו 'בשורה טובה היא שנסתלקה מן העולם', ולא 'שלא נראתה בעולם כלל'.

[6] אמנם ב'כף החיים' (להגרי"ח סופר זצ"ל, סי' רכ"ה אות כ"ו) הביא בשם שו"ת 'הלכות קטנות' (ח"א סי' ק"ס), שאין לברך על פירות שנעשו נגד רצון הבורא. והביא שם ה'כף החיים', שלדבריו ה"ה דאין לברך על ממזר נאה, ומסיק שם: "כיון דאיכא פלוגתא בזה, שב ואל תעשה עדיף ואין לברך". וע"ע בשו"ת 'יביע אומר' (ח"ה או"ח סי' י"ט), דמסיק שיש לברך שהחיינו על פרי מורכב, ותשו"ח להרה"ג א. דיין שליט"א שציין לדבריהם. וע"ע בשו"ת 'אור לציון' (ח"ב עמ' קמ"א), שחילק בין אם הפירות הם מהעץ עצמו שנעשתה בו ההרכבה, לבין אם לקחו גרעין מאילן מורכב ונטעו אותו במקום אחר.

[7] וע"ע בתשובה ל'חילוקא דרבנן' מגליון רפ"ז, פרשת מצורע ע"ד, במה שכתבנו בענין הודאה על דבר הנעשה כנגד רצון הבורא.

[8] וע"ע במהרש"א שם, שהקשה דפסוקים אלו לא איירי כלל לענין שמירת האדם מסַכנה.

[9] וע"ע בשו"ת 'יהודה יעלה' (חו"מ סי' ט') שכתב, דדין זה שלא לעמוד במקום סכנה הוא רק מדרבנן ולא מהתורה.

[10] וע"ע בשו"ת 'אגרות משה' (חו"מ, ח"א סי' ק"ד), שדן האם מותר להתפרנס ממשחק זריקת הכדורים, היכא שיש בדבר סכנה רחוקה. וע"ע במה שהארכנו בתשובה ל'מעשה רב' מגליון קס"ז, פרשת בהר ע"א, האם מותר לנסוע לשמחה משפחתית, למקום שנופלים שם טילים מפעם לפעם. וע"ע במה שהארכנו בתשובה ל'מעשה רב' מגליון רע"ט, פרשת תרומה ע"ד, האם יש להימנע מלעבור במקום שנפלה שם קורת עץ גדולה מאתר בנייה, מחמת חוסר זהירותו של אחד הפועלים, ודומיא דאין לעבור מתחת קיר נטוי.

[11] ומה שציינו המשיבים שליט"א למצות מעקה שנכתבה בפרשתינו, י"ל שאין מקור לאיסור לילך במקום סכנה, אלא הוא איסור על האדם לגרום שיהא דמים בביתו.

ויש מהמשיבים שליט"א שציינו מקור גם מהנאמר בפרשתינו (דברים כ"א י'): "כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ", ופירש"י: "במלחמת הרשות הכתוב מְדַבֵּר". ומלשון זו משמע שיש רשות ללכת למלחמה אף שהוא מקום סכנה. אמנם יש לומר, שכל שעשו כן ע"פ דעת התורה והסנהדרין (וכדאיתא בברכות ג' ב' סדר היציאה למלחמה בזמן דוד המלך), שוב אין להוכיח מכאן כלל למקום סכנה בעלמא, ומה גם שאמנם מלחמה זו נקראת 'רשות' לאפוקי ממלחמת 'מצוה' שיש בה דינים שונים, אך על כל פנים פשוט הוא שהיציאה למלחמת רשות, מצוה גדולה היא, כאשר נעשית כדת וכדין על פי מלך וסנהדרין וכמבואר בגמ' וברמב"ם.

[12] ותשו"ח לידידנו המופלג הרה"ג ש. כהן שליט"א, שציין לזה.

[13] עוד בענין **מִרְיָם**, עיין בתשובה לכתב חידה מגליון קנ"ה, פרשת משפטים תשע"א. ובתשובה לכתב חידה מגליון ש"ב, פרשת כי תצא תשע"ד. ובתשובה לכתב חידה מגליון תכ"ט, פרשת כי תצא תשע"ז.

ובענין **חוּר** בנה, עיין בתשובה לכתב חידה מגליון ע"ד, פרשת יתרו תשס"ט. ובתשובה לכתב חידה מגליון קנ"ג, פרשת בשלח תשע"א.

[14] ובענין **עַמְרָם** [בן קהת], עיין בתשובה לכתב חידה מגליון ע"ב, פרשת בא תשס"ט. ובתשובה לכתב חידה מגליון ש"כ, פרשת בא תשע"ה. ובתשובה לכתב חידה מגליון ת"ח, פרשת בא שנה זו.

[15] ובענין **יוֹכֶבֶד** [בת לוי (שפרה)], עיין בתשובה לכתב חידה מגליון כ"ז, פרשת שמות תשס"ח.

[16] ובענין **כָּלֵב**, עיין בתשובה לכתב חידה מגליון רל"ט, פרשת משפטים תשע"ג.

[17] עי' בפירוש המהרז"ו בשמו"ר שם, ששפרה ופועה היו ראשי המילדות, דלא יתכן ששתי מילדות יספיקו לכל בני ישראל.

[18] איתא בסוטה י"ב א': "ותהר האשה ותלד בן. והא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא (-מקמי דאהדרה כדלקמן - רש"י). א"ר יהודה בר זבינא, מקיש לידתה להורתה (לא נכתב הריון זה אלא לדרוש כך - רש"י). מה הורתה שלא בצער, אף לידתה שלא בצער, מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקה של חוה (בגזר דין שלה ושטר גזירות קללתה דעצבון והריון - רש"י)".

[19] כן איתא בסוטה שם: "ותקח לו תבת גומא. מאי שנא גומא. א"ר אלעזר, מיכן (-שיוכבד עשתה את התיבה למשה מגֻמָּא) לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן (שדמיו מועטין, ואף על פי שהיה משתמר גופו יותר ב[-תיבה] של עצים שקשים וחזקים - רש"י). וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל".

[20] במדרש תדשא שלפנינו איתא 'עשרים ושתים נשים', אלא שמנינים עולה ל'עשרים ושלש'. ועיי"ש בביאור 'אשל אברהם' על המדרש תדשא שם אות י"ח, מש"כ בענין צדקות יוכבד שלא נזכר ממנו במפורש בתורה.

[21] במסכת גן עדן איתא (הובא באוצה"מ עמ' 87): "בגן עדן, לפאת צפון יש שבע (שש) מדורות מזומנות, והיכלות הצדקניות שבישראל המזכות לאל בגמילות חסדים והמזכות תורה לבניהן.

הדירה הראשונה, אשר שם בתיה בת פרעה וכמה הן הצדקניות אשר שם המגדלות יתומים והמסבירות פנים לתלמידי חכמים המתארחין אצל בעליהן והנותנות צדקה בסתר, ובכל יום ויום מתעטרות עם זוהר עטרת זיו השכינה וקוראין עליה [בתיה] אשריך שזכית לגדל ולהמשיך ענף תפארת בעולם; הדירה השנית, יש שם כמה צדקניות מישראל, ושם יוכבד אשת עמרם ראש עליהן, ושלשה פעמים בכל יום מכריזין עליה אשריך שזכית לילד בן אחד שעל ראשו ורגליו ערפל; הדירה השלישית, אשר שם מרים הנביאה וכמה צדקניות העומדות עמה, כל אותן המושכות לבעליהן לדרך טובה ולעבודת בוראן, ובכל דירה ודירה חופות שאננות, ומלאכים ידועים ממונים על כל דירה ודירה; הדירה הרביעית, אשר שם חולדה הנביאה וכמה הן הצדקניות העומדות באותה הדירה; הדירה החמישית, אשר שם אביגיל וכמה הן הצדקניות עמה יושבות בטח בחופתן; מהן והלאה [הדירה הששית], דירת האמהות שרה רבקה רחל ולאה; ובחצות הלילה כשהקב"ה נכנס עם הצדיקים, קול קורא בגן, התכוננו צדיקים לקראת בוראכם, אשריכם שזכיתם לכל הכבוד הזה. באותה שעה פורחות הנשמות ומזדווגות כל אחת ואחת כראוי ולפי מעלת מעשיהם הם רואים ומשיגים ונהנין, ומעלתן והנאתן עין לא ראתה אלהים זולתך".

[22] עצם הדבר שמרים היתה גדולה ממשה, מפורש בקרא (שמות ב', ד'-ז'): "וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ. ... וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל בַּת פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק לָךְ אֶת הַיָּלֶד". וזאת מלבד מה שדרשו עליה במגילה י"ד א' (וכעי"ז בסוטה י"א ב', י"ג א', שמו"ר א' כ"ב ועוד), שטרם שנתעברה יוכבד ממשה כבר נתנבאה שעתידה אמה שתלד בן שיושיע את ישראל.

וכן מה שאהרן היה גדול ממשה שלש שנים, ג"ז מפורש בקרא (שם ז' ז'): "וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל פַּרְעֹה". והסברה נותנת שמרים גדולה מאהרן, דאת"ל שקטנה ממנה היתה, נמצא שבאותה עת בו התיצבה מרחוק, היתה רק כבת שנתיים, וזאת מלבד מה שנתנבאה עוד טרם תחילת עיבור משה, שלחשבון זה יעלה שהיתה פחותה מבת שנתיים, וזה רחוק מאוד.

[23] וע"ע בתוס' בכורות ד' א', ד"ה ואהרן, שלמד בדברי המדרש, שכפי שאהרן היה גדול ממשה בשלש שנים, כך היתה מרים גדולה מאהרן שלש שנים.

ומרים... שנאמר (זכריה י"א ח'), וָאַכְחִד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד. וכי בירח אחד מתו, והלא בשנה אחת מתו..".

ולפי האמור שמרים מתה קודם אהרן ומשה, אך באותה שנה, יעלה ששנות חייה המה מאה עשרים ושש שנה, שגדולה היתה ממשה כשש שנים ומאהרן כשלש שנים וכפי שנתבאר, ואהרן במיתתו היה בן מאה עשרים ושלש שנה, כמפורש בקרא (במדבר ל"ג ל"ט): "וְאַהֲרֹן בֶּן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמְאַת שָׁנָה בְּמֹתוֹ בְּהֹר הָהָר", ומשה במיתתו היה בן מאה ועשרים שנה, כמפורש ג"ז בקרא (דברים ל"ד ז'): "וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ...". נמצא ששנות חייה אינן אלא מאה עשרים ושש שנה [ובשיטות החולקים, יעויין בהערה[25]].

ומיתת מרים קודם לאחיה, ואף מיתת אהרן ומשה אחיה, היו בימי יוכבד אמם, שהרי שלושתם מתו בשנת הארבעים ליציאת מצרים, טרם שנכנסו לארץ ישראל, ואילו יוכבד זכתה להיות בין באי הארץ, וכדאיתא בסדע"ר ט' (עפ"י נוסח הגר"א): "ויוכבד מבאי מצרים היתה, ומיוצאיה. מבאי מצרים שנאמר (במדבר כ"ו נ"ט), וְשֵׁם אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי וכו'. ומבאי הארץ שנאמר (שם[26]), וְשֵׁם אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה כו'" [ולפי"ז יוצא שיוכבד האריכה ימים הרבה, לכה"פ מאתים וחמשים שנה, שהרי נולדה בין החומות, ומאתים ועשר שנה היו ישראל במצרים, ועוד ארבעים שנה במדבר עד שנכנסו לארץ].

כנגד השעה קלה שהמתנתי – שמרים המתינה למשה שעה קלה, וכנגדה נפרעה בשיעור גדול וכדלהלן.

שמרים המתינה למשה שעה קלה, שכאשר נולד משה אחיה, היה זה בשעת גזירת המצריים להשליך את הבנים ליאור, ועל כן הצפינה אותו אמו שלשה ירחים, עד שכבר לא יכלה להמשיך להצפינו מכמה טעמים[27], על כן לקחה יוכבד אמו תיבת גֹּמֶא, חמרה אותו בחמר ובזפת, ושמה בתוכה את בנה בסוף על שפת היאור, כמפורש בקרא (שמות ב', ב'-ג'). ועל אותה שעה נאמר (שם ד'): "וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ".

והתייצבותה זו של מרים והמתנתה לראות מה יעשה לו, לא נמשכה זמן רב, שתוך זמן קצר ירדה בת פרעה לרחץ בנהר, וראתה את התיבה ושלחה את אמתה ולקחה, וכאשר ראתה שבוכה, נכמרו רחמיה עליו ובחמלתה אמרה שמילדי העברים הוא, וביקשה לו מינקת מצרית ומכולן לא הסכים לינוק, מפני עתידו שידבר עם השכינה, ואינו ראוי שפה שידבר עם השכינה ינק ממצרית, והלכה מרים ושאלה את בת פרעה אם תקרא לה אשה מינקת מהעבריות שתניק את הילד, וכבת פרעה אמרה לה שתלך, הלכה בזריזות כעלמא וקראה ליוכבד אמה שהיא גם אם הילד, ובתיה בת פרעה מסרה בידיה את הילד כדי שתניק אותו עבורה, כמפורש כ"ז בקרא (שם ה'-ט'), ובתוספת מדרשי חז"ל, עיקרם בשמו"ר א' ובפ"ק דסוטה.

ושיעור המתנה זו של מרים עבור משה, היתה שעה אחת בלבד, כמפורש בסוטה ט' א', עיי"ש, ועיין להלן בשיעור 'שעה' זו.

יותר מעשרת מונים נפרעתי – שכנגד אותה שעה קלה שמרים המתינה למשה, נפרעה היא בשיעור גדול יותר מעשרת מונים, שכל ישראל המתינו עבורה שבעה ימים.

שכל ישראל המתינו למרים במשך שבעה ימים בהם היתה מסוגרת בצרעתה, כמפורש בקרא (במדבר י"ב ט"ו): "וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם".

והמתנה זו של ישראל למרים במשך שבעת ימי צרעתה, היה כפרעון על השעה שהמתינה למשה, כפי ששנינו בסוטה ט' ב': "וכן לענין הטובה, מרים המתינה למשה שעה אחת, שנאמר, וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק, לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר, שנאמר, וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם".

והיחס בין המדה טובה שנפרעו ישראל למרים, לבין הזמן שהמתינה עבור משה, הוא יותר מעשרת מונים שהוא מאה פעמים, שנשתכרה אחד על חמש מאות, וכפי שכתבו התוס' בסוטה י"א א' ד"ה מרים, שביארו שה'שעה' הנזכרת שמרים המתינה למשה: "לאו דוקא נקט שעה, אלא שליש שעה או רביע, דקתני בתוספתא מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחת חמש מאות".

ועיין במהרש"א בח"א שם שכתב בביאור דברי התוספות: "שליש שעות משבעה ימים, הוא בקירוב על א' ת"ק, דהשתא במדת פורענות כשיעור שהוא מודד מודדין לו ולא יותר, והו"ל מדה טובה מרובה על א' ת"ק ממדה רעה".

והוסיף המהרש"א והקשה על דברי תוס' שאמרו שהיה זה 'או רביע': "אבל רביע הוא יותר הרבה מת"ק על אחד, דהשתא צ"ל נמי דבמדת פורענות נמי יותר ממה שמדד מודדין, דאל"כ הו"ל ממדה טובה יותר מת"ק על א' מדה רעה ודו"ק[28]".

בתקופות שונות כמתה נחשבתי – שבתקופות שונות של חייה נחשבה מרים כמתה, הן מחמת חולי והן מחמת צרעת.

שבתקופות שונות בחיי מרים נחשבה כמתה, פעם אחת מחמת חולי, כפי שדרשו על כלב בעלה ועל מרים אשתו את הפסוקים (דהי"א ב', י"ח-י"ט): "וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בָנֶיהָ יֵשֶׁר וְשׁוֹבָב וְאַרְדּוֹן. וַתָּמָת עֲזוּבָה וַיִּקַּח לוֹ כָלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר". וכן את הפסוק (שם ד' ה'): "וּלְאַשְׁחוּר אֲבִי תְקוֹעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֶלְאָה וְנַעֲרָה", כדאיתא בסוטה סוטה י"ב א' (וכעי"ז בשמו"ר א' י"ז): "...עֲזוּבָה זו מרים, ולמה נקרא שמה עזובה, שהכל עזבוה מתחילתה (שמתחילה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות ולקמן קרי לה נמי חלאה ועזובה שעזבוה כל בחורי ישראל מלישא אותה - רש"י). הוֹלִיד, והלא מינסב הוה נסיב לה (כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו וגו' אלמא איתתיה הואי - רש"י). א"ר יוחנן, כל הנושא אשה לשם שמים (כגון זו, שהיתה חולה ונשאה לשם שמים שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם צדיקים, ורוב בנים דומין לאחי האם - רש"י), מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה... אַשְׁחוּר זה כלב... אֲבִי, שנעשה לה כאב (להתעסק בה ברפואות ומזונות הצריכין לחולה - רש"י); תְקוֹעַ, שתקע את לבו לאביו שבשמים (שלא להיות בעצת מרגלים - רש"י). הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים, נעשה מרים כשתי נשים. חֶלְאָה וְנַעֲרָה, לא חלאה ונערה הואי, אלא בתחילה חלאה (חולי - רש"י) ולבסוף נערה (שנתרפאה מחליה וחזרה בתואר פנים כנערה - רש"י)". הרי שמרים נחשבה למתה בתקופה זו הראשונה.

ובפעם השניה נחשבה מרים כמתה, כשנצטרעה, כמפורש בקרא בדברי אהרן אל משה אודותיה שמחשיבה כמתה, כדכתיב (במדבר י"ב, י'-י"ב): "וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג וַיִּפֶן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת. וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל נָא תָשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ. אַל נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ". ומכאן דרשו חז"ל (עי' שמו"ר א' ל"ד ועוד הרבה), שהמצורע חשוב כמת.

ובאחרונה בתפילה קצרה נושעתי – שבפעם האחרונה שמרים נחשבה כמתה, כשהיתה מצורעת, נושעה על ידי תפילתו הקצרה של משה רבינו.

שכאשר נצטרעה מרים התפלל משה עליה תפילה קצרה בחמשה תיבות בלבד, כמפורש בקרא (במדבר י"ב י"ג): "וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ". וע"ע ברכות ל"ד א'.

ובטעם הדבר מדוע התפלל עליה תפילה קצרה, איתא במדרש אגדה שם: "ולמה נתפלל תפלה קצרה, שאם היה מתפלל תפלה ארוכה, היו ישראל אומרים, בשביל שאחותו היא מתפלל באריכות, אבל עלינו אינו חושש להתפלל באריכה" וכעי"ז פרש"י בקצרה: "רְפָא נָא לָהּ. מפני מה לא האריך משה בתפלה, שלא יהיו ישראל אומרים אחותו נתונה בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה [דבר אחר שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה, אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה]".

המשך תשובות מגליונות קודמים

השלמה למדור 'מענינא דירחא' מחדש אב

בתשובה לשאלה מגליון תקי"א פרשת מטות [בא"י], הובא באות ז': "כבה הנר המערבי בימי אחז מלך יהודה. כן הוא במגילת תענית (בסופה, ברשימת הימים שמתענים בהם, מובא גם בטוש"ע או"ח סי' תק"פ ס"ב): 'בשמונה עשר בו [- באב] כבה נר מערבי בימי אחז'". ובהערה (מס' 29) נכתב, שגם לאחר חיפושים מרובים לא מצאנו באיזה אופן או בעקבות מה כבה הנר המערבי באותה שעה, ובקשנו, שהיודע ביאור הענין נשמח אם יודיענו להגדיל תורה ולהאדירה.

ובס"ד הראני אאמו"ר שליט"א את דברי פירוש האשל[29] על מגילת תענית (שם), המבאר שהנר המערבי כבה בעקבות ביטול עבודת בית המקדש על ידי אחז.

עיקר ענין ביטול העבודה על ידי אחז מפורש בכתוב (דהי"ב כ"ח כ"ד-כ"ה): "וַיֶּאֱסֹף אָחָז אֶת כְּלֵי בֵית הָאֱלֹהִים וַיְקַצֵּץ אֶת כְּלֵי בֵית הָאֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר אֶת דַּלְתוֹת בֵּית ה' וַיַּעַשׂ לוֹ מִזְבְּחוֹת בְּכָל פִּנָּה בִּירוּשָׁלִָם. וּבְכָל עִיר וָעִיר לִיהוּדָה עָשָׂה בָמוֹת לְקַטֵּר לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּכְעֵס אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו[30]". אכן מצינו בענין התייחסות מפורשת גם לנושא המנורה. שכאשר קם חזקיהו, בנו של אחז, למלך על יהודה, ומיד בחדש הראשון למלכותו פתח את דלתות בית ה', כינס את הכהנים והלויים והורה להם לטהר את בית המקדש, וְהִתְוַדָּה בפניהם (שם כ"ט ו'-ז'):כ"ט,ה להם לטהר את בית המקדש, והתודה בפניהסה, וזאת כאשר קם חזקיהו, בנו של אחז, למלך על יהודה, ופתח את ים הנחשת מעל גבי הבקר אל ה "כִּי מָעֲלוּ אֲבֹתֵינוּ וְעָשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֵינוּ וַיַּעַזְבֻהוּ וַיַּסֵּבּוּ פְנֵיהֶם מִמִּשְׁכַּן ה' וַיִּתְּנוּ עֹרֶף. גַּם סָגְרוּ דַּלְתוֹת הָאוּלָם **וַיְכַבּוּ אֶת הַנֵּרוֹת** וּקְטֹרֶת לֹא הִקְטִירוּ וְעֹלָה לֹא הֶעֱלוּ בַקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל".

עוד הראני אאמו"ר שליט"א את דברי המהרש"א על הגמרא בסנהדרין (ק"ג ב'), שאמרו שם: "אחז בטל את העבודה וחתם את התורה שנאמר (ישעיה ח' ט"ז), צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי". וביאר המהרש"א (שם) מה ענין פסוק זה לכאן: "תעודה היינו עבודה, שתעיד שהשכינה שורה בישראל, והיינו 'צוֹר', שקָשַׁר העבודה". והנה לגבי הנר המערבי מצאנו שהוא שייך ביותר לעדות זו, כמו שאמרו (שבת כ"ב ב'): "...עדות היא (- המנורה) לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות, אמר רב, זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים". ולפי זה ייתכן לבאר שהפסוק אותו הביאה הגמרא בסנהדרין שהובאה לעיל, מורה על כיבוי הנר המערבי על ידי[31] אחז.

תשובה ל"מעניינא דירחא - אלול"

אלו[32] המאורעות שאירעו לעם ישראל, לכללו או רובו, בחדש אלול[33], מאז היה לגוי עד שפסקה הנבואה.

א. עלה משה להר סיני בפעם השלישית, והעבירו שופר במחנה. בתשובת מדור זה לחדש אב דהשתא (בתשובה לשאלה מגליון תקי"א פרשת מטות [בא"י]) הובאה דעת הסדע"ר, שעלייתו של משה רבינו להר סיני היתה ביום כ"ט באב. אכן יש מחז"ל הסוברים שעלה משה בפעם האחרונה להר בראש חדש אלול, וכפי שאמרו בפדר"א (פרק מ"ו[34]): "ובראש חדש אלול אמר הקב"ה למשה (שמות כ"ד י"ב) עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה, והעבירו שופר בכל המחנה, שהרי משה עולה להר, שלא יטעו עוד אחר העבודה זרה. והקב"ה נתעלה אותו היום באותו שופר, שנאמר (תהלים מ"ז ו') עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר. ועל כן התקינו חכמים שיהיו תוקעין בשופר בראש חדש אלול בכל שנה ושנה[35]".

ב. מתו המרגלים מוציאי דיבת הארץ רעה. ביום ח' באב שָׁבוּ המרגלים למחנה ישראל, והוציאו את דיבת הארץ רעה באזני העם. ענשם של מוציאי דיבת הארץ לא איחר מלבוא, ככתוב (במדבר י"ד ל"ו-ל"ח): "וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיִּלִּינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל הָאָרֶץ. וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה'. וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה חָיוּ מִן הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת הָאָרֶץ". מתוך פשט הפסוקים נראה שמיתתם של המרגלים היה באותו יום, או ממש סמוך לו. אכן במגילת תענית (בסופה, ברשימת הימים שמתענים בהם, מובא גם בטוש"ע[36] תק"פ ב') נאמר: "בשבעה באלול מתו מוציאי דיבת הארץ רעה במגפה[37]".

ג. נלחמו בני ישראל בסיחון מלך האמורי וכבשו את ארצו. שלשים ותשע שָׁנים ומחצה חלפו מיום שיצאו בני ישראל מארץ מצרים, וכעת כבר עמדו ממש בשערי הארץ המובטחת, כאשר בינם לבינה מפרידה רק ממלכתו של סיחון מלך האמורי היושב בחשבון. בני ישראל פנו אל סיחון בבקשה (במדבר כ"א כ"ב): "אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ". סיחון סירב לבקשתם של בני ישראל, ואף יצא למלחמה נגדם. על פי ה' (עי' דברים ב') השיבו ישראל מלחמה לסיחון מלך האמורי, היכוהו וכבשו את ארצו, ובכללה גם חלקים מארץ בני עמון שנכבשו מהם בעבר על ידי סיחון (כל זה בבמדבר כ"א ודברים ב').

מלחמה זו היתה בחדש אלול של השנה האחרונה לנדודי בני ישראל במדבר, כפי שאמרו חז"ל (במדב"ר י"ט ל"ב): " וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ (במדבר כ"א ל"ג). יש אומרים, מלחמת סיחון עשו באלול, ועשו את הרגל בתשרי, ואחר הרגל מלחמות עוג...".

ד. נהרגו שאול ובניו בהר הגלבוע. בתשובת מדור זה לחדש אייר דהשתא (מגליון תק"א פרשת אמֹר [בא"י]) הובא, שביום כ"ט באייר נפטר שמואל הנביא, עיי"ש. כארבעה חדשים לאחר מכן, בחדש אלול, נהרג שאול במלחמה נגד הפלשתים בהר הגלבוע, ככתוב בספר שמואל (א, ל"א א'-ז').

דבר זה מבואר בסדע"ר (פרק י"ג): "שמואל מת לפני מיתתו של שאול כארבעה חדשים...[38]".

ה. אירע מעשה דוד ובת שבע. כל מה שאירע לדוד עם בת שבע ואוריה החתי מפורש בספר שמואל (ב, י"א - י"ב)[39]. מעשה זה אירע בחדש אלול, וכבר ביום הכיפורים הסמוך מחל הקב"ה לדוד על אותו מעשה ובִשְּׂרוֹ ביד נתן הנביא (שם י"ב י"ג): "...גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת".

כן אמרו חז"ל בספר הזהר (הקדמה, דף ח' עמוד ב'): "...תנינן, בחמשה ועשרים דניסן אעבר דוד כרוזא בכל ישראל, והוו עם יואב בשבעה יומין דסיון, ואזלו וחבלו ארעא דבני עמון, סיון ותמוז ואב ואלול אשתהו שם, ובארבעה ועשרים באלול הוה מה דהוה מבת שבע, וביומא דכפורי מחל ליה קודשא בריך הוא ההוא חובה. ואית דאמרי, בז' באדר אעבר כרוזא, ואתכנשו בחמיסר דאייר, ובחמיסר באלול הוה מה דהוה מבת שבע, וביומא דכפורא אתבשר: גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת...".

ו. התנבא יחזקאל על חרבן הבית. ביום החמשי בחדש אלול של השנה הששית לגלות יכניה, נגלה ליחזקאל הנביא מראה נבואה. "...וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלַיְמָה בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה אֲשֶׁר שָׁם מוֹשַׁב סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה" (יחזקאל ח' ג'). באותה נבואה הראה הקב"ה ליחזקאל את התועבות הגדולות שעשו בני יהודה, אשר בגללן עומדת השכינה להסתלק מבית המקדש, כמובא בהמשך הכתובים (שם י'-י"ח): "...וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה כָל תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ וְכָל גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מְחֻקֶּה עַל הַקִּיר סָבִיב סָבִיב. וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת עֹלֶה. וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן אָדָם אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים אֵין ה' רֹאֶה אֹתָנוּ עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ... וַיָּבֵא אֹתִי אֶל פֶּתַח שַׁעַר בֵּית ה' אֲשֶׁר אֶל הַצָּפוֹנָה וְהִנֵּה שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת אֶת הַתַּמּוּז... וַיָּבֵא אֹתִי אֶל חֲצַר בֵּית ה' הַפְּנִימִית וְהִנֵּה פֶתַח הֵיכַל ה' בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אֲחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה' וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם[40] קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ. וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן אָדָם הֲנָקֵל לְבֵית יְהוּדָה מֵעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ פֹה כִּי מָלְאוּ אֶת הָאָרֶץ חָמָס וַיָּשֻׁבוּ לְהַכְעִיסֵנִי וְהִנָּם שֹׁלְחִים אֶת הַזְּמוֹרָה אֶל אַפָּם. וְגַם אֲנִי אֶעֱשֶׂה בְחֵמָה לֹא תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל וְקָרְאוּ בְאָזְנַי קוֹל גָּדוֹל וְלֹא אֶשְׁמַע אוֹתָם".

עוד ראה יחזקאל באותה נבואה כיצד נקראו ובאו לבית המקדש ששת המלאכים הממונים על 'קצף אף וחימה משחית משבר ומכלה' כשכלי המשחית שלהם בידיהם (שם ט' ב'): "...וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לָבֻשׁ בַּדִּים וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת". באותה שעה החל סילוק השכינה מבית המקדש, בגלות הראשונה מתוך עשרת הגליות שגלתה השכינה, ככתוב (שם ג'): "וּכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבָּיִת...". במראה הנבואה ראה יחזקאל כיצד מצוה הקב"ה על האיש לבוש הבדים שיעבור בתוך ירושלים (שם ד'): "...וְהִתְוִיתָ תָּו עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ". ואת שאר המלאכים צוה הקב"ה שילכו אחרי לבוש הבדים, ויכו ויהרגו את כל אשר לא הִתְוָה עליו לבוש הבדים את התו[41]. בלא שיהוי החלו המלאכים לבצע את הגזירה באותם שבעים איש שעבדו ע"ז בתוך בית המקדש, ומשם המשיכו לשאר העיר, בעוד יחזקאל הנביא הרואה כל זאת במראה הנבואה מתחנן לפני ה' שלא יכרית את שארית ישראל. על תחנוניו אלו השיבו הקב"ה (שם ט'-י'): "...עֲוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה מֻטֶּה כִּי אָמְרוּ עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ וְאֵין ה' רֹאֶה. וְגַם אֲנִי לֹא תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתָתִּי".

באותה שעה צוה הקב"ה אל האיש לבוש הבדים (שם י' ב'): "...בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל אֶל תַּחַת לַכְּרוּב וּמַלֵּא חָפְנֶיךָ גַחֲלֵי אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים וּזְרֹק עַל הָעִיר וַיָּבֹא לְעֵינָי". כדבר ה' עשה לבוש הבדים, ככתוב (שם ו'-ז'): "וַיְהִי בְּצַוֹּתוֹ אֶת הָאִישׁ לְבֻשׁ הַבַּדִּים לֵאמֹר קַח אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַגַּלְגַּל מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד אֵצֶל הָאוֹפָן. וַיִּשְׁלַח הַכְּרוּב אֶת יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים אֶל הָאֵשׁ אֲשֶׁר בֵּינוֹת הַכְּרֻבִים וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל חָפְנֵי לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא[42]".

גם את המסע השני של השכינה, ממפתן הבית לעזרה, ראה יחזקאל באותה נבואה, ככתוב (שם י"ט): "וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת כַּנְפֵיהֶם וַיֵּרוֹמּוּ מִן הָאָרֶץ לְעֵינַי בְּצֵאתָם וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר בֵּית ה' הַקַּדְמוֹנִי וּכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה". כמו כן ראה עוד מראות נבואה קשים, כאשר בסופן אמר לו הקב"ה דברי נחמה אותן יאמר לבני יהודה היושבים בבל מגלות יכניה (שם י"א ט"ו-כ"א): "בֶּן אָדָם אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם רַחֲקוּ מֵעַל ה' לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה. לָכֵן אֱמֹר כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִיצוֹתִים בָּאֲרָצוֹת וָאֱהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם. לָכֵן אֱמֹר כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים וְאָסַפְתִּי אֶתְכֶם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצוֹתֶם בָּהֶם וְנָתַתִּי לָכֶם אֶת אַדְמַת יִשְׂרָאֵל. וּבָאוּ שָׁמָּה וְהֵסִירוּ אֶת כָּל שִׁקּוּצֶיהָ וְאֶת כָּל תּוֹעֲבוֹתֶיהָ מִמֶּנָּה. וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר. לְמַעַן בְּחֻקֹּתַי יֵלֵכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים. וְאֶל לֵב שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם ה' אֱלֹהִים".

לאחר כל אותה נבואה נראה ליחזקאל המסע השלישי ממסעות השכינה, להר הזיתים, ככתוב (שם כ"ג): "וַיַּעַל כְּבוֹד ה' מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד עַל הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר".

נבואה זו היתה ביום ה' באלול, ככתוב שם (ח' א'): "וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּשִּׁשִּׁי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ... וַתִּפֹּל עָלַי שָׁם יַד ה' אֱלֹהִים" (כל האמור הוא על פי יחזקאל ח' - י', ורש"י שם).

ז. התנבא חגי, והחלו את לבנות את בית שני. כפי שהתבאר בתשובת מדור זה לחדש אייר דהשתא (מגליון תק"א פרשת אמֹר [בא"י]), החלו עולי הגולה בראשות זרובבל ויהושע בן יהוצדק לבנות את בית המקדש, אך הם הופרעו ממלאכתם על ידי השומרונים ששלחו איגרות שטנה עליהם למלכות, "בֵּאדַיִן בְּטֵלַת עֲבִידַת בֵּית אֱלָהָא דִּי בִּירוּשְׁלֶם וַהֲוָת בָּטְלָא עַד שְׁנַת תַּרְתֵּין לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מֶלֶךְ פָּרָס [- באותה עת בטלה מלאכת בית האלהים אשר בירושלים, והיתה עומדת בטֵלה עד שנת שתים למלכות דריוש מלך פרס]" (עזרא ד' כ"ד). שמונה עשרה שנה בָּטְלָה עבודת בית המקדש, עד שבדבר ה' עוררו הנביאים חגי וזכריה את ישראל לשוב ולבנות את בית המקדש, ככתוב (שם ה' א'-ב'): "וְהִתְנַבִּי חַגַּי נְבִיָּא וּזְכַרְיָה בַר עִדּוֹא נְבִיַּיָּא עַל יְהוּדָיֵא דִּי בִיהוּד וּבִירוּשְׁלֶם בְּשֻׁם אֱלָהּ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן. בֵּאדַיִן קָמוּ זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל וְיֵשׁוּעַ בַּר יוֹצָדָק וְשָׁרִיו לְמִבְנֵא בֵּית אֱלָהָא דִּי בִירוּשְׁלֶם וְעִמְּהוֹן נְבִיַּיָּא דִי אֱלָהָא מְסָעֲדִין לְהוֹן [- והתנבא חגי הנביא וזכריה בן עדוא הנביאים על היהודים אשר ביהודה ובירושלים בשם אלהי ישראל עליהם. באותה עת קמו זרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק והחלו לבנות את בית האלהים אשר בירושלים, ועִמם נביאי האלהים מסייעים להם].

נבואתו של חגי אודות בניית בית המקדש היתה ביום א' באלול, ככתוב בראש ספרו (א' א'-ב'): "בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר ה' בְּיַד חַגַּי הַנָּבִיא אֶל זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר. כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֶת בֹּא עֶת בֵּית ה' לְהִבָּנוֹת". חגי הנביא הוכיח את עם ישראל בדבר ה', באמרו (שם ד'): "הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב". הנביא הסב את תשומת לבם של בני ישראל לקשיי הפרנסה שבאו עליהם בעוון חוסר דרישתם לבנות את בית ה' (שם ו'): "זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט אָכוֹל וְאֵין לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ וְאֵין לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין לְחֹם לוֹ וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל צְרוֹר נָקוּב".

כשמוע זרובבל, יהושע וכל בני ישראל את דבר ה' בפי חגי, יָראו מאד מפני ה', ואז עודדם חגי בשליחותו של הקב"ה, שלא יחששו מלהתחיל את הבנייה בלי רשות המלכות, ושלא יאונה להם כל רע מכך, באמרו (שם י"ג): "...אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם ה'".

כתוצאה מדברי חגי התעוררו זרובבל ויהושע יחד עם שאר העם, ועוד באותו חֹדש, חדש אלול, החלו לבנות את בית המקדש, ככתוב (שם י"ד-ט"ו): "וַיָּעַר ה' אֶת רוּחַ זְרֻבָּבֶל בֶּן שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶת רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת רוּחַ כֹּל שְׁאֵרִית הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּבֵית ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם. בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ[43]".

ח. נשלמה בניית חומת ירושלים בימי נחמיה. מיד ביום השלישי לבואו לירושלים, החל נחמיה לעסוק בתיקון חומותיה. הוא עורר את העם לתקן את החומה החרבה, באמרו (נחמיה ב' י"ז): "...אַתֶּם רֹאִים הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ בָהּ אֲשֶׁר יְרוּשָׁלַ͏ִם חֲרֵבָה וּשְׁעָרֶיהָ נִצְּתוּ בָאֵשׁ לְכוּ וְנִבְנֶה אֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַ͏ִם וְלֹא נִהְיֶה עוֹד חֶרְפָּה". עולי הגולה נענו לקריאתו של נחמיה, והחלו לבנות את חומת ירושלים.

כראות צרי יהודה שהחלה הבנייה היו מלעיגים על הבונים, ככתוב (שם ג' ל"ג-ל"ה): "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע סַנְבַלַּט כִּי אֲנַחְנוּ בוֹנִים אֶת הַחוֹמָה וַיִּחַר לוֹ וַיִּכְעַס הַרְבֵּה וַיַּלְעֵג עַל הַיְּהוּדִים. וַיֹּאמֶר לִפְנֵי אֶחָיו וְחֵיל שֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר מָה הַיְּהוּדִים הָאֲמֵלָלִים עֹשִׂים הֲיַעַזְבוּ לָהֶם הֲיִזְבָּחוּ הַיְכַלּוּ בַיּוֹם הַיְחַיּוּ אֶת הָאֲבָנִים מֵעֲרֵמוֹת הֶעָפָר וְהֵמָּה שְׂרוּפוֹת. וְטוֹבִיָּה הָעַמֹּנִי אֶצְלוֹ וַיֹּאמֶר גַּם אֲשֶׁר הֵם בּוֹנִים אִם יַעֲלֶה שׁוּעָל וּפָרַץ חוֹמַת אַבְנֵיהֶם". כאשר ראו הצוררים שהיהודים לא מתרשמים מלגלוגיהם וממשיכים במלאכה, תכננו לבוא בהפתעה להפריע בבנייה, ואף להרוג את בוני החומה. הדבר נודע לנחמיה והוא העמיד שומרים חמושים להגן על הבונים, באמרו (שם ד' ח'): "...אַל תִּירְאוּ מִפְּנֵיהֶם אֶת ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא זְכֹרוּ וְהִלָּחֲמוּ עַל אֲחֵיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם נְשֵׁיכֶם וּבָתֵּיכֶם". מאז החלה בניית החומה להתנהל במהירות רבה, עד שבתחילת חדש אלול[44] הסתיימה בניית החומה מלבד הדלתות שעדיין לא הָעמדו. כניסיון אחרון למנוע את השלמת החומה ניסו צרי יהודה לפגוע בחייו של נחמיה, ולאחר מכן להוציא עליו שם רע בעיני המלכות כאילו הוא מנסה למרוד במלך, ואף בקשו להכשילו באיסורים שבגינם יֵרד חינו בעיני היהודים, אך הקב"ה הצילו מכל אותן התנכלויות.

ביום כ"ה באלול, חמשים ושנים ימים מהיום בו החלו בבניה, נשלמה החומה והותקנו דלתותיה[45], ככתוב (שם ו' ט"ו): "וַתִּשְׁלַם הַחוֹמָה בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לֶאֱלוּל לַחֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם יוֹם[46]". לאחר שהושלמה החומה העמיד נחמיה משמרות וציוה על סדרי פתיחת וסגירת השערים בלילה (שם ז' א'-ג')[47], ולאחר זמן ערכו את חנוכת החומות וקידושן (שם י"ב כ"ז-מ"ד, ועי' שבועות ט"ז א').

ויהי רצון שגם אנו נזכה ונראה בקרוב בבניין בית המקדש, וֵיטיב ה' ברצונו את ציון ויבנה חומות ירושלים (עי' תהלים נ"א כ'), במהרה בימינו. אמן.

---

24. יעויין בגירסת הגר"א שם, "ועשרה בניסן היה", ועיין לעיל מה שהבאנו בענין תאריך פטירתה.

25. בענין מנין שנות חיי מרים, הנה למעלה הבאנו ששנות חייה המה מאה עשרים ושש, וזאת לפי החשבון שפטירתה היה בשנת הארבעים ליציאת מצרים.
אכן לכאורה מצאנו חולקים על כך, הסוברים שמרים לא האריכה כ"כ ימים, אלא חיה רק שמונים ושש שנה, וכדאיתא בסדע"ר ג': "נמצא משמת לוי ועד שיצאו ישראל ממצרים קי"ו שנה, ואין השעבוד יותר על כן, ולא פחות מפ"ז [ולגירסת הגר"א: פ"ו] שנים כשנותיה של מרים...".
ודברים הללו הם פלא ממש, שהרי הסדע"ר עצמו בפ"ט למד, שמיתת מרים היה בשנת הארבעים ליציאת מצרים, ופסוק מפורש הוא שמשה היה באותה עת בן מאה ועשרים שנה וכדלעיל, והכיצד יתכן לומר שכל שנותיה אינן אלא שמונים ושש, שלפי"ז יעלה שהיתה צעירה ממשה בכששים שנה, והרי בפסוק נאמר שהתייצבה מרחוק בשעת השלכת משה ליאור כשהיה בן שלשה חדשים, והיא זו גם שקראה עבורו את אמו שתשמש לו כ'מינקת מן העבריות'.
וחיפשתי הרבה במפרשים ואף בשינויי נוסחאות, ולא מצאתי מי שעבד בזה או שהיתה לו גירסא אחרת, והוא ממש פלא שמצוה ליישבו.
ובהכרח צ"ל בכוונת דברי הסדע"ר הללו, שאין הכוונה על שנות מרים בכללותן, שבוודאי היו כמאה ועשרים ושש שנה, אלא על שנותיה בשעת השעבוד, שהרי עם לידת מרים החל שעבוד ישראל, וזהו אחד מהטעמים שנקראה בשמה, על שם המירור שבשיעבוד, כדאיתא בשהש"ר ב' א' י"א (וכעי"ז בפסיקתא רבתי ט"ו ד"ה ענה דודי, תנחומא ישן בא ז', הובא בילקוט שיר תתקפ"ו ד"ה ענה דודי), ועל כך כותב הסדר עולם, שאין השעבוד פחות משנות מרים בשעת הגאולה, שהיתה בת שמונים ושש שנה.
והיודע ביאור אחר בדברי הסדע"ר אודות שנות מרים, וכיצד יעלו דבריו יפה עם שנת מיתתה, נודה לו אם יודיענו להגדיל תורה ולהאדירה.

26. עיין בגר"א שם הכותב, שדרשו הכל מפסוק אחד, אלא שלא נתפרש מהיכן דרשו בפסוק זה שהיתה מבאי הארץ. וצריך לומר, שהיות והנמנים בפרשת פינחס המה המשפחות מבאי הארץ, והיות ויוכבד נזכרה שם, למרות שבדרך כלל לא הזכירו נקבות, ללמד בא שהיתה מבאי הארץ, דוגמת סרח בת אשר שגם היא נמנתה שם בפסוקים ודרשו כן אודותיה.
והיודע ביאור אחר בדברי הסדע"ר הללו, מהיכן דרשו שיוכבד היתה מבאי הארץ, נודה לו אם יודיענו להגדיל תורה ולהאדירה.

27. עיי"ש במדרשים ובמפרשים שביארו הטעמים.

28. יעויין ב'מגיה' על המהרש"א שם מה שכתב לתרץ, וע"ע ב'פרחי כהונה' שכתב לדחות דבריו, ועכ"פ תירץ דברי המהרש"א, שאותן שבעה ימים שהמתינו למרים, לא היו שלמים, דיום ראשון ויום שביעי היו בבחינת 'מקצת היום ככולו', ועל כן יעלה יפה החשבון גם לפי 'רביע', עיי"ש.

29 לר' אברהם אליהו ב"ר יחיאל מיכל אב"ד טרעסטינא. נדפס בירושלים תרס"ח. הספר מעוטר בהסכמות מגדולי ירושלים בדורו, ר' חיים ברלין, ר' יוסף חיים זוננפלד ומהבד"ץ דירושלים.

30. בספר מלכים (ב, ט"ז) נאמר, שהמלך אחז שלח את ידו בכמה עניינים הנוגעים לעבודת בית המקדש, כגון שהקים מזבח נוסף כדמות המזבח שבדמשק, הוריד את ים הנחשת מעל גבי הבָּקר אל הארץ ועוד, וכפי הנראה בסופו של דבר החליט לבטל כליל את העבודה וסגר את דלתות בית המקדש.

31. הנה בפסוק מדה"י שהובא לעיל נאמר: '...וַיְכַבּוּ אֶת הַנֵּרוֹת...', ומשמע שהנרות, כולל הנר המערבי, כובו ביד אדם. אכן במגילת תענית שהובאה נאמר רק: 'כבה נר מערבי בימי אחז', ומשמע שכבה מעצמו. וכתב בפירוש האשל על מגלת תענית (שם): "...והוה ליה למימר 'ולא העלו את הנרות', כמו שכתוב 'וּקְטֹרֶת לֹא הִקְטִירוּ וגו", אלא שגרמו שכבה...". ונראה ביאור דבריו, שהקשה, והרי הנרות כבים מאליהם מדי בוקר, ולכאורה לא היו צריכים לכבותם, אלא רק הפסיקו להעלותם, ומדוע נראה מלשון הכתוב שכיבום בידיים. ועל זה תירץ, שאכן הנרות כבו מאליהן, אלא שהנר המערבי, שבדרך כלל אינו כבה מאליו, כבה גם הוא בעקבות ביטול הדלקת המנורה, שהרי אינו אלא עדות לשכינה השרויה בישראל, ובאותה עת הסתלקה השכינה מחמת ביטול העבודה, ובגלל זה נחשב שֶׁכִּיבוּהוּ בידיים על ידי שביטלו את העבודה.

32. מחמת כובד המלאכה, מסתבר שנעלמו מעינינו אי אלו מאורעות, **והיודע אודות מאורע שלא כתבנו אודותיו, אנא יודיענו להגדיל תורה ולהאדירה.**

33. צורת כתיבת שם החדש וניקודו, היא על פי מה שנתבאר בתשובה למענינא דירחא אלול דאשתקד (מגליון ת"ע, פרשת שֹׁפְטִים תשע"ח), עיי"ש.

34. שיטה זו נמצאת גם במדרש תנחומא (כי תשא ל"א), ועוד.

35. הטור (או"ח ריש סימן תקפ"א) הביא את דברי הפדר"א, והוסיף: "וכל החדש [- דהיינו מה שנהגו לתקוע כל החדש], כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה, שנאמר (עמוס ג' ו'), אִם יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וגו', וכדי לערבב השטן. וכן נוהגין באשכנז, לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה".

36. בשו"ע הגירסא שהיה זה בי"ז אלול, אכן עיין במ"ב שם, שהעיקר הוא שהיה בז'.

37. בבית יוסף (שם) הביא להקשות, מדוע התאחר ענשם של המרגלים עד ז' אלול, ואף הלשון הכתוב לא משמע כן, וביותר, שהרי עד אז כבר שבו בני ישראל בתשובה על עון זה. ומיישב: "...אפשר לומר, שענשן של מרגלים היה שמיד נשתרבב לשונם, כדברי המדרש (סוטה ל"ה א'), והיו מתמצים בחולאים רעים עד שבעה באלול".

38. כן הוא בסדע"ר לפנינו, וכן הוא הנוסח בילקוט (שמואל קל"ט) וברש"י (ש"א א' כ"ב) ובספר יוחסין (מאמר ראשון ד"ה שאול). אכן הרד"ק (ש"א כ"ה א') כתב שבין מיתת שמואל למיתת שאול עברו שבעה חדשים, וכעין זה נמצא גם בשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' מ"ו), ומשמע שכך גרסו בסדע"ר, ולפי זה לא מת שאול בחדש אלול אלא בחדש כסלו.

39. ואמרו בתוספתא (מגילה ג' ל"ח): "מעשה דוד ובת שבע לא נקרא ולא מיתרגם, והסופר מלמד כדרכו".

40. פירש רש"י על תיבה זו: "בשתי תיבות הוא משמש, לשון השחתה ולשון השתחויה. כן הוא בירושלמי, משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה. וכן תרגם יונתן, ואינון מתחבלין וסגדין. ומנחם חברו לשון שחות, כמו (ישעיה נ"א כ"ג) שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה".

41. למעשה, בסופו של דבר נגזרה גזירה גם על הצדיקים, מפני שלא מיחו בעוברי העבירה, כמבואר ברש"י וברד"ק שם.

42. בגמרא (יומא ע"ז א') אמרו, שלפי הציווי היה צריך גבריאל, הוא האיש לבוש הבדים, לקחת בעצמו את הגחלים מבין הכרובים, ולא להמתין עד שייתן לו הכרוב, ואמרו: "...אילמלא לא נצטננו גחלים מידו של כרוב לידו של גבריאל, לא נשתיירו משונאיהן של ישראל שריד ופליט". ועיין בהמשך דברי הגמרא שם מה היה סוף המעשה.

43. המשך המאורעות שאירעו בעקבות התחלת בניית בית המקדש מחדש, מתוארים בספר עזרא (ה' - ו').

44. כן הוא על פי המשתמע ממגילת תענית (פרק ו'), שביום ד' אלול נשלמה בניית החומה, אכן עיין שם, וכן עיין בנכתב אודות יום ז' באייר (פרק ב'), שאין הדברים ברורים, ואכמ"ל.

45. כן נראה מהכתוב (נחמיה ז' א'): "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר נִבְנְתָה הַחוֹמָה וָאַעֲמִיד הַדְּלָתוֹת...", שהשלמת החומה היתה בהעמדת דלתותיה. ועי' גם בהערה הקודמת שנראה שהשלמת החומה עצמה היתה כבר קודם לכן, ולפי זה העמדת הדלתות היא זו שהיתה בכ"ה באלול, והיא היתה סיום השלמת החומה. וכן נראה מכל העניין שם, שהיה זמן מה בו החומה כבר עמדה אבל דלתותיה עדיין לא הוצבו, ואילו מסדר הכתובים נראה שבחדש תשרי כבר עמדו דלתות החומה על מקומן. ולא מסתבר שעברו רק יומיים שלשה מיום סיום החומה עד הצבת דלתותיה, שעל פרק זמן קצר שכזה לא היה הכתוב אומר (שם ו' א'): "...בָנִיתִי אֶת הַחוֹמָה וְלֹא נוֹתַר בָּהּ פָּרֶץ גַּם עַד הָעֵת הַהִיא דְּלָתוֹת לֹא הֶעֱמַדְתִּי בַשְּׁעָרִים".

46. כן פירש רש"י ובעקבותיו שאר המפרשים. אכן ראב"ע פירש שאותן חמשים ושנים יום נמנים מיום ששלח סנבלט אגרת לְיָרֵא את נחמיה, כפי הנזכר בכתוב (שם ו' ה').

47. לאחר כשלש עשרה שנה תיקן נחמיה שייסגרו שערי ירושלים גם בשבת, ככתוב (י"ג י"ט): "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר צָלֲלוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם לִפְנֵי הַשַּׁבָּת וָאֹמְרָה וַיִּסָּגְרוּ הַדְּלָתוֹת וָאֹמְרָה אֲשֶׁר לֹא יִפְתָּחוּם עַד אַחַר הַשַּׁבָּת וּמִנְּעָרַי הֶעֱמַדְתִּי עַל הַשְּׁעָרִים לֹא יָבוֹא מַשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת".

סיפור ושאלה בצידו?

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י!

הימים שעוברים וחולפים בחודש נעלה ומיוחד זה, שיש בו תוספת של רחמים לכל העניינים ובמיוחד להתקרב לה' ולשוב בתשובה שלימה לפניו, מוסיפים לקרב אותנו לימים הנוראים הבאים עלינו לטובה, לראש השנה בו חפצים ומבקשים אנו לזכות להמליך את הקב"ה למלך עלינו ועל כל העולם כולו, וגם שנכתב בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה, ויגזר עלינו גזירות טובות ישועות ונחמות, יחד עם כל בית ישראל. נגיע לעשרת ימי תשובה שדרגתן רבה ועצומה עד מאוד, שכביכול ה' מצוי אצלינו יותר מאשר בכל השנה, וזאת בכדי לקבל את תשובתינו, שהימים הללו מסוגלים עוד יותר לעורר את הלבבות לשוב בתשובה שלימה, ואף מעלתם היא שבהם התשובה רצויה ומקובלת לפני ה' בפסגות רבות מעל כל ימות השנה, ובסיומם נזכה לעמוד ביום הכיפורים, להעתיר ולזעוק ולהתחנן לפני ה' שנזכה לשוב אליו באמת ובצדק ונטהר מכל חטאתינו ועוונותינו, ואף יחתם גזר דינינו לטובה ולברכה בכל מילי דמיטב.

הגם שמציאות הימים הקדושים והמיוחדים הללו של חודש הרחמים והסליחות, בכוחן לעורר את הלבבות, עדיין נצרכת הפעילות העצמית של כל אחד, בדרגתו ובמעלתו, שיעורר את ליבו להרגיש במעלתן ולהשתמש בהם לייעודן. וכבר המשילום הקדמונים לאדם שקיבל כלי בעל יכולות גדולות ועצומות, שבלעדי הפעלתו, כמעט ואין לו תועלת ממנו, ומפסיד בידיים את כל מה שיכל להפיק ולהרוויח ממנו. כך גם מעלתו העצומה והנשגבה של חודש הרחמים והסליחות, ועוד יותר הפסגות הרמות של עשרת ימי תשובה בכלל והימים הנוראים בפרט, שבלעדי שאדם יעורר את עצמו, מפסיד הוא את רוב תועלתם והנאתם שעבורם נבראו ונקבעו.

כבר לימדונו חכמי התורה והמוסר, שהדרך הטובה והראויה ביותר שכל אחד יהלך בה בימים נעלִים אלו, הוא בלימוד המוסר המעורר את הלבבות, ובתוספת תפילה ובקשת רחמים לפני ה' שיפתח את ליבו להתקרב אליו. אך תפילה לבדה בלא פעילות נוספת, מחכימנו רבינו הפלא יועץ, כמעט אין בה תועלת, ודומה הדבר למתפלל לפרנסתו ואינו עוסק בה מאומה, שנחשב הדבר בקרוב לתפילת שוא, שהרי אינו מעלה בדעתו שה' יעשה עמו נס שיפתח לו את ארובות השמים להשפיע עליו את בקשת תפילותיו, ומזכיר הוא את אותו אדם המתפלל שה' יביאו למקום מסויים, והוא אינו יוצא מפתח ביתו, שאמנם כן יד ה' לא תקצר, ויוכל להגיע לשם ב'קפיצת הדרך' או בכל אופן אחר, גם יחד עם ביתו ואף מטתו עליה שוכב, אך בדורות אלו ובמצבינו הרוחני, אין הנהגת ה' עמנו בדרך זו, ועל האדם לעשות ולפעול ולהתפלל לה' שיצליח דרכו ולכל אשר יפנה יצליח.

מסיבות אלו ואחרות, שככל שנכנסים ומתקדמים לתוככי חודש הרחמים והסליחות, על כל אחד להחכים ולהתבונן לכלכל את דרכיו בצדק ובמשפט בחסד וברחמים, לעורר את הלבבות לשוב בתשובה שלימה לפני ה', בלימוד בספרי המוסר, ובמבט נכון לכל אשר סובבו, ביודעו שמטרתו אחת היא, לעורר את היראה בקרבו ולהוסיף ולהתקרב לה' ולעשות רצונו בלבב שלם, כאשר לצורך כך יכול להעזר גם בלימוד פרשת השבוע, להתבונן בפסוקי הברכות, ולשים את ליבו גם לפסוקי הקללות, לדעת ולהשיב אל הלבבות את יסוד האמונה שה' גומל לאיש חסד כמפעלו, ויחד עם זאת, נותן לרשע רע כרשעתו, שכמעט כל הקללות הנוראות הללו התקיימו בשעת חורבן הבית, אחרי שישראל עזבו את ה' והלכו בשרירות לבם, ויש בכך תוספת מעלה לקרב את הלב לה' ותורתו ושמירת מצוותיו, כשמעלים מעט על הלב את המכות והקללות הנוראות שחוו ועברו ישראל בשעת החורבן כמפורט בפרשתינו.

*

שנים רבות זוכה רבי דוד ראש הישיבה, לעורר את לבבו ולב שומעי לקחו ליראת ה' טהורה, בשיחותיו הכלליים ואף בדברותיו האישיים עם תלמידיו האהובים. מנסיונו הרב במהלך השנים האחרונות החכים והפנים לדעת, שבדור חלוש זה בו העמידו ה', עיקר התעוררות הלבבות היא בהשבה אל הלבבות בידיעה הברורה שה' אוהב כל אחד מאתנו בכל זמן ומצב, ודואג לנו כאב לבנו יחידו, ומצפה שנעמוד איתנים בניסיונות המיוחדים לתקופה זו, ובכל פעם שזוכים להתגבר על היצר לעשות רצון יוצרנו, כביכול מסיבים אנו לו רוב שמחה ונחת, והוא שש ושמח בבניו אהוביו ששמעו לדבריו ועשו את רצונו בלבב שלם.

כפי שקיבל מרבותיו גדולי עולם, הלך רבי דוד כנגד רוחו של כל אחד מתלמידיו הרבים, כשעובד לכוון את תלמי חרישתו לעבודת ה' לעשות רצון ה' בלבב שלם כל הימים. מסיבות אלו התמודד רבי דוד בהצלחה רבה בעזרה וסיוע לתלמידים מרקעים שונים ועם התמודדויות מיוחדות, כשעיקר מהלכו עמהם היה, שהן אמנם מבחינה חומרית ישנו הבדל עצום ובלתי נתפס בין הדורות הקודמים לדורנו אנו, המורגל בחיי קלילות וכמעט בלא עול והתמודדות קיומית, שאין בחור שרעב ללחם או שאין לו מנעלים לרגליו ומטה לשכב עליה, וההתמודדות האיומה העלולה לבוא לפניו מבחינה חומרית, היא ללמוד גם כאשר מערכת המיזוג אינה פועלת במלא עוצמתה, ובמקרים נדירים עלול להגיע ל'מסירות נפש', כאשר מערכת המיזוג התקלקלה ומרגישים את החום השורר. אך ביחס לקיום המצוות ועבודת ה', אין כל הנחה לדורנו על פני הדורות הקודמים, ועלינו לעסוק בתורה ולקיים מצוותיה בלבב שלם, גם אם לא הכל נעשה לשביעות רצוננו, ועל החלש לומר גיבור אני, לגבור על יצרו ולעשות רצון יוצרו.

דוגמתו האישית של רבי דוד, שִׁמְּשָׁה בידי התלמידים כדרך סלולה להלהיבם לעמלה של תורה ולטהרת הלב. המראה שנתגלה בפניהם בכל עת, כיצד מתענג על לימודו שהיה בהתמדה עצומה, בלא כל צורך עצמי להפסיק גם בלימוד ממושך של שעות ארוכות, כאשר לא רָעֵב או צָמֵא, חום או קור, מפיגים את שלהבת אש התורה שבערה בקרבו ולימודו בריתחא דאורייתא ומתוך שמחה וצהלה עד אין קץ. כך גם תפילותיו, שהתייחס אליהם בכובד ראש, כשהקדים לבוא דקות ארוכות קודם כל תפילה, ומהלך התפילה היה בשפה ברורה ובנעימה, כשמטעים את תיבותיה ומתענג על הזכות המיוחדת שנפלה בחלקו, שיכול לשבח ולפאר את ה' הגדול הנכבד והנורא, ואף מורשה לומר לפניו את כל פרקי הזמרה וסדר התפילה, כפי שנוסד על ידי אנשי כנסת הגדולה ובתוספת חכמי הדורות הקדומים.

מציאות מרוממת זו, שבה התלמידים רואים בכל עת את מורם ורבם כשעוסק בעמלה של תורה ועסק המצוות, ברוב הפעמים השפיעה עליהם רבות לטובה ולברכה, בלא שנאמר להם דבר תוכחה או הכוונה. התאווה הפנימית של התלמידים היתה לחקות את רבם ולנסות להעפיל לרמות נעלות אלו בתורה ועבודת ה'. המושגים הגבוהים שראו בפניהם פתחו להם צוהר מיוחד לפסגות רוחניות עליהם שאפו ואליהם בקשו להגיע, כך לא פלא שרמתם הרוחנית היתה מרובה ונעלה משאר חבריהם שלמדו במקומות אחרים ולא הושפעו מספיק לטובה מרבותיהם, כל אחד מטעמו וסיבתו האישית שבעבורה עדיין לא הספיק מספיק להתעלות בתורה.

*

ניסיונו הרב של רבי דוד בשאלות ובעיות מצויות אצל תלמידיו, עמהם התמודד במשך השנים הרבות שהעמיד תלמידים, כששאל והתייעץ ברבותיו ושמע מהם את הדרך אשר ילך בה וכיצד עליו להגיב ולהשיב, הביאו למצב שהיה מוכן לכמעט כל שאלה או בעיה, שידע את הדרך להתמודד עמה וכיצד להניח את דעת השואל ולהשיב לו תשובה טובה וראויה. כמו כן, מבין אלפי התלמידים שהתחנכו אצלו, היו גם מעטים שהוצרכו לעזרה מקצועית ואף רפואית, שעמהם הלך כברת דרך קשה וארוכה זו, החל מבירור אחר בעלי מקצוע טובים וראויים, ועד לתמיכה רחבה ועידוד בכל עת, שנתנו להם את הכח והעוז לעבור נסיון קשה זה, ובחסדי ה' עליו, בהשתדלותו זו, יחד עם התפילות המרובות שהוסיף להעתיר עליהם, רובם הצליחו לצאת מהמצבים הקשים אליהם הגיעו, לעלות לדרך המלך, וכמעט כולם זכו בסופו של דבר להקים בתים נאמנים בישראל, כשממשיכים בדרכה של תורה ולאורה ונתיבותיה.

אחת מהתופעות שחזרה על עצמה בקרב תלמידים רבים ובמשך השנים, היתה בתקופה זו של השנה. שהיו בחורים שקיבלו 'פוביה', המכונה בציבור 'בעתה' או 'חרדה' מימי אלול ועוד יותר מהימים הנוראים, ובעקבותיהם סבלו מכל מיני תופעות לוואי, שהצד השווה בהם לרעה, שגרמו להם לנסיגה רוחנית ואף להתנהגויות כפיתיות שונות ומשונות, שאין שום קשר ביניהם לבין 'אימת הדין', אלא עלולים להוות תחילה של בעיות נפש שסופם מי ישורנו.

היו גם כאלו שפיתחו פחדים מיוחדים מקריאת הקללות שבתורה, במיוחד בפרשתינו שבאה במחצית השניה של חודש אלול. ההתמודדות של הבחורים הללו עם פרשתינו היתה מגוונת, יש שמחמת כן נמנעו מללמוד את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום או פרש"י, אחרים קראוה במהירות ובלא אפשרות למחשבה והתבוננות, והיו גם כאלו שבכל שנה בשבת זו חשו פרפורי בטן עזים שגרמו להם לצאת מבית הכנסת בסיום פרשת הברכות, וכך מנעו את עצמם משמיעת פרשת הקללה. כאשר אחת מכל שלושת האפשרויות אינה הדרך הטובה והנכונה, וכמובן אין בה כל יעילות.

הצד השווה שבשלושת הנהגות אלו, שעל ידם חשבו שיוכלו להרויח דבר מה באי קריאת הפרשה, אינה המצאה שלהם, אלא זה כבר למעלה ממאה שנה היו כאלו שהעלו רעיונות דומים, וכפי שכותב הסבא קדישא בעל החפץ חיים זיע"א, בספרו 'משנה ברורה', סי' תכ"ח ס"ו בביאור הלכה: "והנה ראיתי שערוריה בענין זה בין ההמון, שיש מקומות מן הישובים שבהגיעם לסדר בחקותי וכי תבא, אין קוראין בתורה בשבת זו. וכמה רעות עושין, אחד שאין מקיימין קריאת התורה שהיא תקנה קדומה מימות משה רבינו ע"ה. וגם (-עוברים) על מה שאמר הכתוב (משלי ג' י"א), מוּסַר ה' בְּנִי אַל תִּמְאָס וְאַל תָּקֹץ בְּתוֹכַחְתּוֹ. וגם הוא טעות מעקרו, דכי מפני שאין קוראין בתורה ואין רוצין להביט בתוכחה בטוחים הם שלא יחול עליהם התוכחה, ואדרבה ח"ו, ודומה זה הדבר לאחד שהתרו בו מכיריו שלא ילך בדרך ההוא שהוא מלא בורות ופחתים, וענה להם אני אינני ירא מן הפחתים, [כי] יש לי מכסה עבה ואכסנה על עיני שלא אראה אותם, ואפילו כי אפול חלילה לא ילעיגו ממני מפני שהיו עיני מכוסים ולא ראיתי אותם. האם יש שטות גדול מזה, אדרבה כל מה שמסגיר יותר עיניו היא הסיבה הגורמת להזיק לנפשו ויהיה ללעג ולבזיון ח"ו לכל, והנמשל מובן. ואני דן אותם לכף זכות...".

*

בראשונה כשנפגש רבי דוד עם בחור כזה, עדיין לא ידע את הדרך לעזור לו, אך בשונה מכאלו הרואים זאת כמעלה ושבח, שהנה סוף סוף יש בחור המרגיש את ה'אלול' בכל ישותו וחש במטרת הקללות שהם לעורר את הקורא בהם לשוב בתשובה כדי שלא יארע לו כן, זאת ידע נאמנה, שמצב זה הינו חמור ועלול להזיק רבות, שכידוע ומפורסם לכל המבין מעט בנפש האדם, 'פחד הדין' זהו דבר טוב, שעל ידו המפחד מתעורר לחשוב על הדין ובעקבות כך שב בתשובה שלימה ומטיב את דרכיו ומעשיו. לעומת זאת, המכונה אצלינו כ'חרדה' זהו מצב שלילי ובלתי תקין, שברוב הפעמים גורם ללוקה בו שמלבד מה שמאבד את המשך עלייתו, בדרך כלל נכנס לו מורך בליבו ובעקבות כך מתחיל מצב חדש של ירידה, ופעמים רבות אף התדרדרות ונפילה עמוקה, ועל כן יש להצילו במהרה לבל יפול למצב קשה שיצטרכו מאמצים רבים להעלותו ממנו, וספק גדול אם יוכלו לעזור ולהועיל.

בחסדי ה' על רבי דוד, למד מהרה את החכמה כיצד לעזור ולסייע לבחורים במצבים כאלו, והתאמץ רבות להיות להם לעזר ולאחיסמך, ובמשך הזמן החכים עוד יותר לזהות את הניצנים הראשונים שמהוים התחלה וחממת גידול מהירה לבעיות נפש, ולטפל בהם בשלב הראשוני טרם התפתחותם הרעה, להדריך את הבחור בדרכי התורה והיראה בנפש בריאה, להרגיש יראת ה' ויחד עם זאת שמחה של מצוה וסיפוק מעשיית הטוב בעיני ה', ולהשתדל ואף להתאמץ לעשות רצון ה', שזהו הדבר היחידי המביא יהודי לידי שמחה אמיתית ולאושר.

בהזדמנויות שונות שתל רבי דוד בתוככי דבריו עם הבחורים, שלכל אחד יש התמודדויות ונסיונות, ואין מי שיוכל לקחתם ממנו ולהתמודד בהם במקומו, בדיוק כפי שבחור עייף השוכב במיטתו ומתקשה לקום, השעון יכול לצלצל, החבר יכול לנענעו, ואף אפשר לטפטף לו מים באוזניו או למשוך לו את השמיכה, אך ההחלטה אם להתגבר כארי ולקום ממטתו, או להמשיך בשינה ולבלות את עולמו, נתונה אך ורק בידיו, ולא יועיל הדבר מה שחברו קם בעבורו. מצב זה של קימה בעייפות רבה, נהג רבי דוד לומר, פעמים רבות קשה מאוד לקבל את ההחלטה הנכונה להתגבר ולקום, וכפי שהליץ הפלא יועץ המבאר את קושיו, שכידוע כאשר יש לאדם נגיעות קשה לו להגיע להחלטה נכונה ונבונה, על אחת כמה וכמה כש'נגוע' הוא 'במטה בכל גופו'. אך למרות הקושי וההתאמצות, כשהולכים להתייעץ עם אחד הרבנים המכיר את נפש הנערים ונסיונותיהם, יכול הוא לייעץ עצות טובות כיצד לכלכל את הדרך באופן שיצליח להרחיק עצמו מהנסיונות, ופעמים רבות אפשר להועיל ברעיונות שונים ומקוריים כיצד להתאזר בגבורה ולהתגבר על היצר, לבל לשמוע להבליו, אלא לעשות את הטוב והישר בעיני ה', כאשר המציאות מוכיחה שרוב אלו שהתייעצו, הן בדברים קלים ואף בנסיונות קשים מנשוא, עצת הרבנים הועילה להם עשרת מונים יותר מאשר קודם לכן, וככל שהקדימו להתייעץ, כך הוקל מעליהם עול ההתמודדות, והצליחו לגבור על יצרם ולעשות רצון יוצרם.

לא מעטים היו הבחורים שנעזרו על ידי רבי דוד בבעיותיהם הנפשיות, כשרבים מהם כלל לא יודעים עד עצם היום הזה ממה הצילם ולהיכן עמדו ליפול אילולי שעמד בפרץ, ובזכותו חזרו למצבם ולאורך ימים המשיכו להתעלות בתורה ויראת ה'. ויחד עם זאת היו אחרים שלמרות רוב מאמצי רבי דוד וכל שאר רבני הישיבה ואף המומחים בתחום, לא הועיל דבר, ובסופו של דבר הללו לקו בנפשם ואחריתם עצובה עד מאוד. נקודת ההכרעה בין אלו שניצלו והמשיכו בחיים טובים, לבין אלו שכשלו ולקו בנפשם, למעט במקום שהיתה גזירה שמימית על בחור שילקה בנפשו, היתה בנקודת הנפש שלהם, אם הסכימו לקבל את דברי רבותיהם ולעשות כפי שהורו להם, שאז במאמץ מרובה הצילו את עצמם וכל משפחתם והזרע שהקימו, דורות ישרים מבורכים. אך כל אותם 'חכמים בעיני עצמן', שלא הסכימו לקבל מה שאמרו להם, וזאת מכח טענות שונות ומשונות, לצערינו הרב, סופם היה רע ומר, ועד עצם היום הזה מתבוססים בבעיותיהם הרבים וחלקם אף נמצאים במצבי נפש קשים המצריכים אישפוז וטיפול תרופתי לכל החיים.

*

באלול האחרון, כשהישיבה זכתה לקבל 'שיעור' חדש זה בפעם השלושים וכמה, בשיחתו הראשונה של רבי דוד לבחורים הצעירים, דיבר על החשיבות בהתייעצות עם רבני הישיבה או בדמות רוחנית אחרת, היכולים לעזור ולסייע לבחור, במיוחד בקושי ההתחלתי הקיים אצל רובם ככולם, שזה עתה הגיעו מישיבה לצעירים בה היו מוכרים ואהובים, מהיושבים ראשונה במלכות התורה, ולפתע הפכו להיות הצעירים ביותר, במקום זר ובסביבה שאינה מוכרת, ומה גם שסדרי הלימוד הארוכים בישיבה גדולה, לרבים מהבחורים מהוים אתגר קשה שלא הורגלו בו, ללמוד כשלוש שעות רצוף בלא הפסקה, וזאת מלבד הניתוק מהבית ומהמשפחה, וההתרגלות לחיי פנימיה ואכילת ארוחות במטבח הציבורי בישיבה בלא כל פינוק אִימָהִי. ראש הישיבה הסביר לתלמידים הצעירים, שאין להם מה להתבייש להתייעץ בהתמודדויות שלהם, במיוחד כשבאים במטרה להתגבר ולהצליח.

בעקבות שיחתו זו של ראש הישיבה, התעורר בלב הבחור צבי, מבחירי שיעור א' ומהמיוחדים בה בעמל התורה והתמדתה, שאולי יוכל להתייעץ עם אחד מרבני הישיבה במה שמציק לו זה כשנה, מאז אלול האחרון שהדבר התחיל, ולצערו הרב אט אט הדבר משתלט עליו לחלוטין, עד שמרגיש אבוד ועזוב ונפילתו והתרסקותו קרובה מתמיד. ימים ארוכים שקל צבי האם הייעוץ יוכל לעזור לו, אחרי שכבר התאכזב רבות מנסיונותיו האישיים למצוא לעצמו מגן ומפלט, ואף פנה לכמה חברים וידידים שחשב שיוכלו לעזור לו, ולמעשה בפועל התווסף מהם אכזבה על אכזבתו וצער על צערו ויגונו.

מכל רבני הישיבה בחר צבי ברב תנחום, המשמש כ'משיב' בישיבה, בחושבו שאולי הוא יוכל להיות עבורו המלאך הגואל. סיבת בחירה זו לא היתה מחמת הערכתו הרבה שהיתה לצבי כלפי רב תנחום על עמל תורתו ורוב שקדנותו, שעל אף צעירותו נחשב הוא כתלמיד חכם שניתן לשאול אותו בכל מקום ולקבל תשובה נכונה וברורה, כפי שכבר נוכח פעמים רבות מכל אותן שאלות ששוחח עמו אודותיהן. הטעם שבחר לגשת אל רב תנחום היתה בעיקר בשל פניו המאירות וחיוכו הכובש לכל בחור ואברך, שניכר עליו ששורשו אמת ואכן מכבד ומעריך כל אחד מלומדי התורה, ומה גם שנודע לו באגביות שרב תנחום גדל יתום מאב ואם, ועם כל זה הצליח למנף את כל צרותיו ולהתעלות בהם בתורה ויראה, ובוודאי שעבר במהלך חייו הצעירים נסיונות רבים קשים ומרים, כך שיוכל אולי להבין את צערו ויגונו, ולהיות עבורו כגלגל הצלה טרם טביעתו במים הזידונים.

בסיומו של סדר שלישי ביקש צבי מרב תנחום אם יוכל להתלוות עמו לביתו, לשוחח דבר מה מאשר על ליבו. בסייעתא דשמיא מיוחדת אינה ה' שהיה זה בערב בו זמנו של רב תנחום היה פנוי יותר, ואף בני ביתו היו בנסיעה מחוץ לעיר, כך שרב תנחום הביאו אל ביתו, כיבדו בכוס משקה ומעט מזונות שהביאו לקירוב לבבות, כך שצבי הרגיש נעים לפרוק מעליו את משאו הכבד. כשמוע רב תנחום את הדברים, נחרד עד מאוד מהמצב הקשה והנוראי אליו הגיע צבי, וביקש את רשותו אם יוכל לשתף בדבר את ראש הישיבה רבי דוד, שנסיונו רב במקרים כגון אלו, שמטפל בהם ועוזר ומסייע רבות בלא לשתף במידע אף אחד מלבד הבחור, ובמקרים מסויימים לבקשת הבחור, גם לא יידע את ההורים בדבר, וכל זאת מתוך אהבתו לתלמידיו כבניו ולמען התועלת הרבה.

לאחר קבלת הרשות, המשיכו עוד מעט בשיחתם המשותפת, ולאחריה ליווה רב תנחום את צבי אל עבר הישיבה, כשמנחמו ומדבר על ליבו שבעזר ה' ובסייעתא דשמיא ראש הישיבה יוכל לשמש כשליח נאמן להושיעו מצרתו הגדולה וצערו הרב.

*

עוד באותו ערב הגיע רב תנחום לרבי דוד ראש הישיבה, וסיפר לו את אשר שמע הערב מצבי. הדברים הפתיעו את ראש הישיבה, שלא העלה בדעתו עד כמה תלמידו סובל ומתייסר. תוך כדי הדברים הוסיף רב תנחום לומר את אשר עוד שמע הערב, שהמראה הכללי של צבי, רזה עד לאימה שכל עצמותיו בולטות, וחליפתו תלויה עליו כעל קולב דקיק, באופן המזכיר 'מוזלמן' ממחנות המות, הוא תוצאה של הצרה עמה מתמודד, שבתקופה שקדמה לו היה נראה כבחור ממוצע, אך זה כשנתיים שאיבד את התיאבון באופן שכמעט כל אוכל מתעבת נפשו, ואם במהלך השנה עדיין מידי פעם מצליח לאכול דבר מה, ככל שימי חודש אלול עוברים וחולפים, ובמיוחד כשמתקרבים לפרשתינו, תחושת הבחילה מתגברת עד שלמעט גביע לבן בוקר וערב, כמעט אינו מצליח להכניס דבר מאכל לפיו, ולא פלא שהוא כה חלש ונראה עומד ליפול ולהתמוטט מבחינה גופנית, וזאת מלבד אומללותו הנפשית.

רב תנחום המשיך לספר לראש הישיבה את מה שצבי סיפר לו הערב, כיצד הכל התחיל אצלו בחודש אלול לפני כשנתיים, כשהחל לחשוב ולהתבונן כיצד כל המאורעות והאסונות כולם נגזרים בראש השנה, ונכנס בליבו פחד ובעתה, אימה וחרדה, ממה שעלול חלילה לבוא עליו. מה שהחמיר את המצב היה לימוד הפרשה עם פירוש רש"י כדרכו לקיים את ההלכה לשנות את הפרשה עם תרגום ועם פירוש רש"י כיאה לירא שמים, וככל שהוסיף ללמוד את הקללות הנוראות המוזכרות בפרשה, כך התווסף בקרבו מידות מרובות של חלחלה, ואם בתחילה ניסה להוסיף בעבודת ה', בהתמדה רבה ובתפילות ותחינות לה' שיציל אותו מכל דבר רע ומכל מיני משחית ופורענויות, ככל שעברו הימים מרגיש הוא שעומד בפני התמוטטות גופנית ונפשית, וזועק הצילו שנבוא לעזרתו.

במהלך השנתיים הללו, כשהלך והרזה ואיבד ממשקלו, אביו האלמן המטופל בימותיו הרבים, בתחילה התעניין במצבו, אך כשצבי דחהו בעדינות, שאר טרדותיו הרבים של האב מנעו ממנו לשים לב לדבר, ועם הזמן התרגל לראותו כך, בחושבו שאין זה אלא מחמת סיגופיו הרבים הנובעים מהתמדתו ורוב עמלו וריחוקו מכל הנאות העולם הזה, ולכך מפטיר האב לבנו מידי פעם, שגם למתמיד הישיבה מותר לאכול פעם ארוחה טובה, ולא ייחשב לו כביטול תורה. מרוב רגישותו של צבי לצער אביו, לא שיתפו במה שעובר עליו, ובפעמיים שכן ניסה לשתף אחרים, חלקם כלל לא הבינוהו וסתם גערו בו שיפסיק להעניש את עצמו, וינסה לחשוב טוב ויהיה טוב, וכהנה כל מיני משפטים נבובים חסרי תועלת למצב כמו שלו. וגם היה מי שבטעותו או בעמרצותו השיב לצבי, שכל הפסוקים הללו מדברים רק על מאורעות חורבן הבית ולא על העתיד לבוא חלילה, דבר מוטעה וחסר כל שחר, ועדיין מצויים בינינו זקנים ישישי שער שעברו את רוב הקללות בארצות הדמים שבאירופה, ואמת נכון הדבר שקללות אלו תקפות גם לימינו, בתקוה שלא יבואו לידי מימוש וקיום.

כמדומה לי, הציע רב תנחום לראש הישיבה, שמקרה זה החמור עד מאוד, מצריך התערבות רפואית, שנצרך הוא לרופא פסיכיאטר שיאבחן את מצבו וירשום לו 'כדורים' מתאימים שיוכלו לעזור ולסייע ולהקל מעליו את צערו ויגונו, ואנו נוכל לתת לו את התמיכה והעזרה הנפשית כדי שהטיפול התרופתי יועיל ויעזור להוציאו ממצבו הנוראי והאומלל הלזה.

לאט לך רב תנחום, השיבו ראש הישיבה, ראשית צריך לברר מה היסוד שהביאו לפחדים אלו, שאם יש לו סיבה אמיתית, כלל לא מדובר בבעיה שטיפול תרופתי יועיל לו, אלא צריך להתעסק בשורש הבעיה ולפותרה, וכמדומה שה' שולח לי כעת 'עבודה' מיוחדת לשבוע האחרון של השנה, לנסות לרדת לשורש בעייתו של הבחור ולנסות לעזור ולסייע לו ולהצילו ממצבו.

כשראה ראש הישיבה שרב תנחום מתפלא על דבריו, הוסיף ואמר, שלפי סיפור הדברים שאמרת עולה, שלימוד פרשתינו עם פירוש רש"י זה מה שגרם להעמיק את הבעיה לבחור. האמת היא שבלימוד פרשתינו עם פרש"י אפשר גם להגיע למסקנתי, שאם ידוע השורש והיסוד לפחדים, אין צורך בשום טיפול תרופתי, ובעזרת ה' נקוה להיות השליח הנאמן להביא לו ישועתו והצלתו, שתחילתה תהיה עוד בשנה זו.

*

למחרת אחר התפילה, כאשר ראש הישיבה הספיק לברר פרטים אודות צבי ומשפחתו והאסון שהיה בביתם במחלת אמו וייסוריה הרבים עד לפטירתה לפני כארבע שנים, הגיע למסקנה שאין קשר ישיר בין הדברים, ועל כן הבין שכעת עליו לשוחח עם המדובר ולשמוע את אשר על לבו. צבי נקרא לחדרו של ראש הישיבה, שקיבלו ב'שלום עליכם' לבבי, ולאחר כמה דברי שבח על רוב התמדתו ומעלת תפילותיו שבוודאי ה' שש ושמח בהם עד מאוד, אמר ראש הישיבה, שעל פי רשותו המפורשת רב תנחום סיפר לו את דבר שיחתם מאמש בתקוה ובמטרה שיוכל לעוזרו ולסייע להתמודד עם הנסיון שה' הביא לפתחו.

בחדר שררה אוירה מתוחה, בעיקר מצידו של צבי, שיושב הוא מול 'מרן ראש הישיבה שליט"א', והוא אינו אלא אחד מבחורי הישיבה הצעירים ביותר, ובמקום שראש הישיבה יעסוק בהויות אביי ורבא, בהכנת השיעור כללי, משוחח הוא עמו על בעיותיו. בכדי להפשיר את המתח סיפר ראש הישיבה לצבי על כמה בעיות של בחורים עמהם הספיק להתמודד במהלך השנים, חלקם בדברים המעוררים חיוך, ובאופן זה הצליח להרגיע מעט את רוחו הסוערת של צבי, בכדי שיוכלו לשוחח על מצבו והאופנים שניתן לעוזרו ולסייעו.

בטרם נפתח את הנושא, פנה ראש הישיבה לצבי, חשוב מאוד לדעת האם אירע דבר מה לפני שהחלו הפחדים והחששות להתגבר בליבך. צבי חשב והרהר כמה רגעים, כשמנסה להחזיר את הגלגל אחורה בשנתיים האחרונות, אך לא נזכר דבר מלבד מה שעצם לימוד הפרשה על פירוש רש"י, היא זו שהגבירה לו את פחדיו והפכה אותם לחרדה של ממש.

לימוד הפרשה אינו אמור לעורר פחד בלב בחור ישיבה העוסק בתורה ועמל בה שבכל עת עסוק בעבודת ה' וקיום מצוותיה, טען ראש הישיבה נחרצות. בתורה בכלל ובפרשתינו בפרט כתובים ברכות רבות שעתידים לבוא על בחור ישיבה כמותך, ולא שום קללה. כפי הנראה דילגת בלימודך פסוק אחד ומחמת כך הגעת לכל זה, הרעים ראש הישיבה בקולו, תוך כדי שלקח חומש ופתחו בפרשתינו ובאצבעו הרועדת מזקנה הצביע על הפסוק המקדים לקללות, בו נאמר (דברים כ"ח ט"ו): "וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגוּךָ". הנה מפורש לך בפסוק על מי עתידים לבוא חלילה כל הקללות הללו, לא עליך ועל כמותך בנים חביבים לה' העוסקים ועמלים בתורתו בכל עת ושעה ואף אין להם פנאי לעבירה ועון.

תוך כדי דברי ראש הישיבה נזכר צבי, שהשורש והטעם לכל הפחדים הללו שהחלו לו באותה שנה, היה בעקבות כך שזמן מה אחרי שאמו הלכה לעולמה בתום תקופת יסורים ארוכה, חברו הטוב מהישיבה לצעירים חלה גם הוא במחלה קשה ומייסרת, ודבר זה הכניס פחד נוראי בליבו, ומאז, כל דבר שרק היה לו שייכות לעונש וקללה, הגביר אצלו את הפחד והחרדה, וכאשר התיישב ללמוד את הפרשה עם פרש"י כדרכו בכל שבוע, רמות הפחד בלבו הלכו וגברו עד כי עצמוּ ממנו, ומאז ועד היום חייו אינם חיים מחמת רוב הפחד שיש לו בכל עת ושעה, ולולי תורתו שעשועו, בוודאי שהיה אובד בעוניו.

כאשר ראש הישיבה הגיע לשורש הבעיה, כבר ראה את הדרך הסלולה בפניו, ועוד טרם שנכנסו אליה סיפר לצבי על בחורים רבים שסבלו מפחדים כאלו ברמות שונות ומאיימות, ובחסדי ה' הצליח לשחרר אותם מהם, באופן שישאר בליבו רק פחד אלקים ויראת ה' טהורה העומדת ומעמידה אותו בכל מעשיו.

צבי שנתן אמון מלא בראש הישיבה, החל להלך עמו בדרך שהובילו בה, כשנשמע לכל דבריו והוראותיו, וככל שעברו הימים בהם נהג ראש הישיבה בחכמתו ובכלי אומנותו להצילו משלטון הפחד, אט אט שב לאיתנו והתחיל לאכול קמעה, והעיקר שמנוחת נפשו שבה אליו וניצל מנפילתו הכמעט בלתי נמנעת, כשהולך ומתעלה במעלות התורה והיראה להיות בן תורה אמיתי בכל מהותו וישותו, לעשות נחת רוח לאביו שבשמים וגם לאמו הצדקנית הנמצאת קרוב יותר לה', שבוודאי העתירה בעדו בכל עת, ואף אביו זכה שוב לרוות ממנו רוב שמחה ונחת כל הימים.

מנין בפרשתינו עפרש"י
יסד ראש הישיבה את דבריו?

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" מגליון שבוע שעבר

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י אפשר להגיע למקור דברי מרן שליט"א, שכאשר בונים בנין או מבצעים עבודות שיפוץ, מלבד האחריות של הקבלן המבצע, מוטלת אחריות גדולה על מזמין עבודת הבנייה שיבדוק היטב שכל העבודות נעשות בצורה בטוחה ובלא כל סכנה לפועלים או לעוברים ושבים, לבל יארע חלילה אסון במקום ולא יוכלו לומר 'ידינו לא שפכו את הדם הזה'. על אחת כמה וכמה מוטלת אחריות כזו על אלו המבקשים לבנות את בית ה', שלא תצא תקלה ואסון מתחת ידם. ניתן להגיע למקור מדברי רש"י כ"ב ח', עה"פ, "כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ", וביאר רש"י, "כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל. ראוי זה ליפול, ואף על פי כן לא תתגלגל מיתתו על ידך, שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב". מבואר בדברי רש"י, שיתכן מציאות שישנו אדם שנגזר עליו למות, וכאשר בונים דבר שלא כדת ובחסרון זהירות ובטיחות, נחשבים כ'חייבים', ומחמת כך עלול חלילה להיות שאותו אדם יפגע מחמתו, בבחינת 'מגלגלין חובה על ידי חייב', ולכך הזהיר מרן שליט"א במיוחד על כך, ואכן כאשר לא נזהרו מספיק אירע האסון, שבחסדי ה' עמהם לא נפגע בו יהודי אלא ערל.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם, כתובת וטלפון,
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - (08) [מחו"ל: בקידומת 8 - 972 +] (24 שעות)
[או למייל ichudbchidud@gmail.com - **עד יום ה' בערב בלבד**]

הפרסים לשבוע זה: **ספר "שו"ת צפנת פענח החדשות (ב"כ החדשים).**
עוד שלושה זוכים נוספים, כל אחד בספר "מטה משה הקדמון" (לרבי משה מַת תלמיד המהרש"ל).
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד בספר "לחיות כהלכה הלכות מצויות שאינן כ"כ ידועות**".**

להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, ותרומות והנצחות, יש לפנות למערכת בפקס ובמייל הנ"ל

שמות הזוכים:
ינקלביץ י. י. - לייקווד - אחרי במדבר
איזנבך א. - ירושלים - אחרי במדבר
אומן י. י. - מודיעין עילית - אחרי במדבר
ליבוביץ מ. - ביתר - אחרי במדבר
דהן י. - מודיעין עילית - אחרי במדבר
שטיינברג ב. - לייקווד - אחרי במדבר
ונדרולדה צ. - בני ברק - אחרי במדבר
מלול ע. - נתניה - אחרי במדבר
לויסון י. - ???? - אחרי במדבר
שם טוב י. - ירושלים - אחרי במדבר

ניתן לקבל כל שבוע את העלון בפקס או באימייל (ללא תשלום), בתוספת ה'סיפור ושאלה בצידו' בגודל כפול, על שני עמודים. המעונינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל:
ichudbchidud@gmail.com
המיילים נשלחים ממשרדינו ב'ליקווד' שב'ניו ג'רסי

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל